

191 NUMARALI ŞER'İYYE SİCİLİNE GÖRE İŞTİP KAZASINDA İDARÎ, TOPLUMSAL VE EKONOMİK YAPI (1823-1825)

 Mustafa DURDU^a

Özet

Bugün Kuzey Makedonya'da bulunan İştîp (Ştip), Osmanlı devrinde Türklerin yaşadığı önemli bir Rumeli kazasıdır. Bu makalede, Osmanlı Arşivinde bulunan ve yabancı arşivlerden temin edilen 191 numaralı İştîp şeriye sicilindeki veriler temel kaynak olarak alınmıştır. Bununla birlikte nüfus defterleri ve diğer resmî arşiv vesikalarından da yararlanılmıştır. Adı geçen şeriye sicilindeki tereke kayıtları ve vergileri ihtiva eden ferman ve buyruhdular üzerine yoğunlaşmıştır. Bununla birlikte diğer belge türleri de incelenmiştir. Şeriye sicilinde yer alan belge türlerinin çoğu, ferman ve buyruhdular suretleri ile tereke kayıtları ve bazı ilamlardan oluşmaktadır. Müslümanlarla gayrimüslimlerin birlikte yaşadığı İştîp kazasının ayanı olan Ali Ağa, Mora asilerine yapılan sefer sırasında şehit düşmüştür. Defterde yer alan terekeler içinde kıymeti en yüksek ve çeşitliliği en zengin olanı Ali Ağa'nın terekesidir. Bunun dışında ayan vekili ile askerî ve sivil şahıslara ait terekeler de mevcuttur. İştîp'te evler genelde tek ve iki katlı olup kiremit örtülüdür. Kasabada çeşitli esnaf ve zanaatkâr dükkânları mevcuttur. Çarşı ve arastada önemli toplumsal mekânlardır. Esnafın içinde gayrimüslimlerin varlığı da dikkat çekmektedir. Kırsal kesimde Evlâd-ı Fâtihan olarak da bilinen Yörük köyleri yoğunluktadır. Halkın geçim kaynağı ziraat ve hayvancılıktır. Rumeli eyaletine bağlı Köstendil sancağı içinde bulunan İştîp kazası, ayanıyye, ilâniyye, imdâd-ı hazariyye gibi avarız türü vergilerin yanında Mora isyanı sebebiyle düzenlenen seferler için bazı ek vergilere muhatap olmuştur. Bunun yanında, İştîp Mahkemesi'nin bazı muameleler karşılığında çeşitli adlar altında aldığı harçlar da kaza halkının giderlerini oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İştîp, Şeriye sicili, Ayan, Tereke

ADMINISTRATIVE, SOCIAL AND ECONOMIC STRUCTURE IN STIP (ŞTIP) DISTRICT ACCORDING TO THE SHARIA REGISTRY NUMBERED 191 (1823-1825)

Abstract

Stip (Ştip), located in North Macedonia today, was a significant Rumelia District where the Turks lived during the Ottoman period. In this article, the data in the Ştip Sharia Court Registers numbered 191 in the Ottoman Archives, and those obtained from foreign archives were used as the primary source. However, civil registers and other official archive documents are also among the sources. It is focused on the edicts and orders containing the tereke (estate) registers and taxes in the said sharia court register. In addition to this, other types of documents were also studied. Most of the document types in the sharia court register consist of edicts and

^aDr. Öğr. Üyesi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, mustafa76durdu@hotmail.com
Makale Geliş Tarihi: 21.01.2022, Makale Kabul Tarihi: 07.03.2022

copies of orders, estate registers, and some decrees. Ali Agha, a landed proprietor (ayan) in Štip district, where Muslims and non-Muslims lived together, was martyred during the campaign against the Morea rebellions. Estates (tereke) of Ali Agha estate had the highest value and the richest variety among the estates in the book. Except this, there are also estates belonging to the deputy of the landed proprietor and military and civilian persons. Houses in Štip are usually single or two-story and covered with tiles. There exist several shops of tradesmen and artisans in the town. The bazaar and arasta (Ottoman Bazaar) are significant social spaces. The presence of non-Muslims among tradesmen also attracts attention. Yuruk (Nomad) villages, also known as Evlâd-ı Fâtihan (Children of the Conquerors), are dense in the countryside. The livelihood of the people is agriculture and animal husbandry. Štip district, which is located in the Kyustendil Sanjak of Rumelia province, dealt with some additional taxes for the expeditions organized due to the Morea rebellion, as well as avarız (extraordinary tax in Ottoman Empire) type taxes such as ayaniyye, ilaniyye, imdâd-ı hazariyye. Besides that, the fees charged by the Štip Court under several names against some transactions also constitute the expenses of the people in the district.

Keywords: Štip, Sharia Court records, Ayan, Tereke (Heritage)

Giriş

Şeriye sicillerindeki tereke kayıtları veya müstakil kassam defterleri ya da genel bir ifade ile şeriye sicilleri, şehir tarihi incelemelerinde ve toplumsal yapının analizinde önemli veriler sunan temel kaynaklardandır. Kendi içinde net sonuçlara ulaşmayı engelleyen bazı temel sorunların var olması, bu gerçeği temelinden değiştirmez. Bu makalenin hazırlanmasında İştîp kazasına ait olan ve 1823-1825 tarihleri arasında kapsayan 191 numaralı şeriye sicili, temel alınmıştır. Ayrıca nüfus defterleri ve diğer arşiv vesikalarından da istifade edilmiştir. Şeriye sicilleri, tereke kayıtları ve Osmanlı vergi sistemi ile ilgili başka bazı derleme ve araştırma türü eserlerden de istifade edilmiştir. Adı geçen şeriye sicilinde yer alan ve İştîp ayanlarından Nazırzade Ali Ağa ile onun kardeşi ve Ayan Vekili Mehmed Ağa'nın kapsamlı tereke kayıtları başta olmak üzere defterde bulunan terekeler ve diğer bazı kayıtlar incelenerek İştîp'teki toplumsal hayatın bazı safhaları üzerine birtakım değerlendirmeler yapılmıştır. Ayrıca İştîp kazası ahalisinin çeşitli adlar altında ödedikleri vergiler ve mahkeme harçları ile ilgili kayıtlar da tetkik edilerek bu konuda kaza ahalisinin ekonomisi hakkında çeşitli varsayımlara varılmıştır. İştîp kazasının bağlı bulunduğu Köstendil sancağı ve Rumeli eyaletinin zikredilen tarihler arasındaki idarî yapısı ve yöneticileri de ana kaynağımız olan şeriye sicili ve başka arşiv vesikaları yardımıyla değerlendirilmiştir. Burada, ana konuya geçmeden önce yine Giriş bölümünde yer alacak iki alt başlık altında İştîp kazası ve şeriye sicilleri hakkında bazı bilgiler sunulacaktır.

1. İştîp Kazası

Bugün Kuzey Makedonya sınırları içerisinde kalan İştîp (Штип, Štip), "Otinja nehriyle Vardar'ın kolu olan Bregalnitsa'nın birleştiği yerde kurulmuş olup" Üsküp'ün 70 km güneydoğusunda ve Köprülü'nün (Veles) 23 km doğusunda yer almaktadır (Kiel, 2001, s. 441; Municipality of Štip, t.y.). Hoca Tarihi'nde ifade edildiğine göre Pirlepe, Manastır, Karlili ve İştîp bölgeleri, Sultan I. Murad'ın fermanı üzere 784 (1382-1383) yılında Rumeli Beylerbeyi Timurtaş Bey tarafından fethedilmiştir (Hoca Sadeddin, 1279, s. 99). Bununla birlikte İştîp'in 1380'de, Manastır ve Pirlepe'nin ise 1382'de fethedildiğini

söyleyenler de vardır (Uzunçarşılı, 2019, s. 175). 1365 yılında Bulgar Devleti'nin parçalanmasından sonra merkezi Köstendil olan bölge, Sırp hanedanından Prens Konstantin Dragaş'ın hâkimiyetine geçmişti. Türklerin Konstantin İli olarak tavsif ettikleri Köstendil'in hâkimi olan Prens Konstantin 1372 yılında cizye ve haraç şartıyla Osmanlı Devleti'ne bağlanmış ve savaşlarda Osmanlılar safında yerini almıştı. 1395 yılında ise Osmanlılar safında Eflak ordusuna karşı savaşan Konstantin savaş meydanında ölmüştür. Bunun üzerine onun yönetimine verilen Köstendil bölgesi, bu tarihte sancak hâline getirilmiş ve zamanla Anadolu'dan getirilen Türk aileler bölgeye yerleştirilmiştir. (Sezer, 2017, ss. 25-30). Bahsedilen tarihte yapılan Rovine savaşından sonra günümüzdeki Makedonya'nın neredeyse bütünü doğrudan Osmanlı yönetimine geçmişti (Gradeva, 2002, s. 1699). Bu bilgileri dikkate aldığımızda, Köstendil civarında olan İştîp'in de 1372'de Osmanlı'ya vasal olan Prens Konstantin'in yönetiminde olduğunu ve Prens'in 1395'te ölümünden sonra bölgenin doğrudan Osmanlı yönetimine geçtiğini söylemek mümkündür. İştîp, 1395 yılında sancak hâline getirilen Köstendil'e bağlı bir nahiye veya kaza olmalıdır. Çünkü 1484'te İştîp, Köstendil'e bağlı bir nahiyedir (Durukan, 2021, ss. 18-19). XVI. yüzyılda ise Köstendil sancağına tabi bir kazadır (Sezer, 2017, s. 39). Osmanlıların fethettikleri Rumeli köy ve kasabalarındaki Hıristiyan ahali, daha dağlık bölgelere çekilirken onların yerlerine Anadolu'dan Türkmenler sevk edilmiştir. Şehir ve kasabalara yerleşip oraları imar eden yerleşik Türkmenlerin yanı sıra Anadolu'dan gelen Yörükler kırsalda yeni köyler kurmuşlardır. Özellikle Makedonya ve Bulgaristan'da, Varna- Tuna hattında XIV. yüzyıldan itibaren giderek artan bir Türk göçü gerçekleşmiştir (İnbaşı, 2002, ss. 284-288).

İştîp havalisine XVI. yüzyılda Anadolu'dan tedricî bir göçün olduğunu tahrir defterlerinden de anlamak mümkündür. 1519 yılı tahrirlerine göre İştîp şehrinin %37'si Müslüman iken bu oran 1550'de %45, 1573'te de %61'e yükselmiştir (Sarsılmaz, 2010, s. 2). İştîp'in Türkler tarafından fethi sonrası Anadolu'dan göçürülen Yörükler, kaza kırsalında yeni köyler teşkil ederken İştîp merkezi olan şehirde de yeni mahalleler kurmuşlardır. İştîp'te kurulan en eski Türk mahalleleri Aşağı Tekke, Kadı Dere, Şeftali, Kadın Ana Camii ve Yeniköy Mahalleleridir. (Ruşid, 2016, s. 12). 1661-1663 yıllarında bölgeye gelen Evliya Çelebi, İştîp'ten ayrıntılı bir şekilde bahseder. Ünlü seyyahın Ofçabolu, İştîp ve Kratova havalisinde Yörük cemaatlerinin yoğun olarak meskûn olduğunu öğreniyoruz. Bu yıllarda İştîp yine Köstendil sancağına bağlı olup sancak beyinin hassasıdır ve onun voyvodası ile idare edilir. İştîp'te 24 Müslüman Mahallesi ve 24 cami ile 24 mescit bulunmaktadır. İştîp merkezinde en önemli eğitim kurumu ise Murad Han Camii (Orta Cami) önünde yer alan Muradiye Medresesi'dir. Bazı camilerde Kur'an dersleri verilir. 11 adet Sıbyan Mektebi bulunmaktadır. Bunlardan başka İştîp şehrinde 7 tekke, 1 kervansaray, 7 tüccar hanı, 2 hamam, çarşı ve bedestende 450 dükkân yer alır. İştîp'teki gayrimüslimler Sırp ve Bulgarlardan oluşur (Evliya Çelebi, 2010, ss. 135-138).

XIX. yüzyıl sonunda yazılan Kâmûsu'l-A'lâm'daki bilgilere göre bu tarihte İştîp kazası, Kosova vilâyetinin merkezi olan Üsküp sancağına bağlıdır. Kaza merkezi olan İştîp kasabasında 13 cami, 2 kilise, 1 havra, 3 medrese, 1 rüşdiye, 4 ibtidâi, 6 sıbyan mektebi, 2 Hıristiyan mektebi, 900 civarında mağaza ve dükkân, 50 han, 1 kışla, 1 cebehane (cephanelik), nehir üzerinde biri ahşap diğeri kârgir 2 köprü bulunmaktadır. Kasabada ayrıca kaplıca ve çeşitli mesire yerleri de bulunmakta olup tepe üzerinde harap hâlde bir de kale mevcuttur. İştîp halkının büyük çoğunluğu Müslüman Türk'tür. Hıristiyanların çoğu da Bulgar'dır (Şemseddin Sami, 1306, s. 972).

2. Şeriye Sicilleri ve 191 Numaralı İştîp Şeriye Sicili

Daha çok şeriye sicilleri veya kadı sicilleri olarak adlandırılan mahkeme kayıtları, kadı veya naip tarafından tutulan ve insanlar arasındaki hukukî muameleleri ihtiva eden çeşitli belgeleri bünyesinde barındıran defterlerden oluşmaktadır (Uğur, 2010, s. 8). Şeriye sicilleri şehir tarihi, sosyal ve yerel tarih ile iktisat ve hukuk tarihi çalışmalarının yanında merkez taşra arasındaki irtibatın mahiyeti ile diğer pek çok tarihî çalışmada araştırmacılara önemli veriler sunan birinci el kaynaklardandır (Gedikli, 2005, s. 190).

Şeriye sicilleri içerisinde yer alan belge çeşitleri içerisinde tereke kayıtları yanında muhtelif ilam ve hüccetler ve merkezden gelen ferman gibi emirler önemli bir yer tutar (Uğur, 2003, s. 310). İnalçık'a göre Osmanlı İmparatorluğunun sosyal ve idarî tarihini tam olarak aydınlatılabilmek ancak bu şeriye sicillerindeki belgelerin tam olarak incelenmesinden geçer. Hele belirli bir bölgeye ait tarih çalışmalarında kadı sicillerinin yeri büyüktür (İnalçık, 1943, s. 89).

Bizim çalışmamıza konu olan 191 numaralı İştîp şeriye sicili, 140 sayfadan müteşekkil olup T.C. Cumhurbaşkanlığı, Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivinde yer alan Yabancı Arşivler - Makedonya Arşivi Defterleri (YB. 021.d.) fonunda kayıtlıdır. Ana kaynağımız olan bu defter, makale içinde "İŞS, 191" kısaltması ile belirtilecektir. Defter içerisinde ferman ve buyruldu suretleri, tereke kayıtları, ilam ve hüccetler gibi belge çeşitleri yer almaktadır. Bununla birlikte defterde en fazla bulunan belge çeşidi ferman ve buyruldulardır. Buyrulduların büyük çoğunluğu Rumeli valilerine ait olup Mora isyanının bastırılması için yapılan askerî ve iktisadî faaliyetler, vergi ve tayinat talepleri ile yapılacak mubayaayla ilgilidir. Biz bu makalede adı geçen İştîp şeriye sicilindeki belgelerin çoğunluğunu oluşturan tereke kayıtları ile buyrulduları inceleyerek kazanın idarî, toplumsal ve ekonomik yapısı hakkında bazı bulgu ve sonuçlara ulaşmaya çalıştık. Adı geçen şeriye sicilinde yer alan diğer belge çeşitleri de muhtelif vesilelerle tetkik edilmiştir.

3. İdarî Yapı ve Yönetici Kadro

Rumeli'nin orta kolunda yer alan İştîp kazası (İŞS, 191, s. 92), şeriye sicilindeki buyruldulardan anlaşıldığına göre, 1823-1825 yılları arasında Köstendil sancağına bağlı olup Rumeli eyaleti içerisinde yer almaktadır (İŞS, 191, s. 5, 6, 125). Bu durumu diğer arşiv belgelerinden de teyit edebiliriz. 28 Kasım 1822 tarihli bir belgeye göre Köstendil, İştîp, Toyran, İvranya, Radomir, Eğiridere, Radovişte, Kumanova, Ustrumca, Tikveş, Petriç, Doniçe ve Kratova maa Koçana, Köstendil sancağına bağlıdır (BOA. C.ADL. 68/4056). 1823 yılı itibari ile de Köstendil sancağına bağlı kazalar Petriç, Ustrumca, Radovişte, Tikveş, İştîp, Koçana, Kumanova, Eğiridere, İvranya, Köstendil, Doniçe, Radomir ve Cuma'dır (İŞS, 191, s. 5).

Rumeli eyaleti, Köstendil sancağı ve İştîp kazasının yöneticileri hakkındaki malumatlar da, şeriye sicilindeki verilerin analizi için gerekli olacaktır. 9 Temmuz 1823 tarihinde Rumeli Valisi ve Seraskeri olarak Seyyid Mehmed Paşa'yı görüyoruz. Seyyid Mehmed Paşa bunlara ilaveten Derbentler Nazırı görevini de uhdesinde bulundurmaktadır (İŞS, 191, ss. 3-4). İskenderiye Mutasarrıfı Mustafa Paşa'nın 11 Eylül 1823 tarihli bir kaimesine göre, kısa bir süre önce Rumeli Valisi, Seraskeri ve Derbentler Nazırı olan Seyyid Mehmed Paşa, azledilerek yerine Selanik Mutasarrıfı Mehmed (Emin) Paşa tayin edilmiştir. Bir süre sonra Mehmed Paşa da azledilmiştir. Paşanın azil sebebi rehaveti sebebiyle Mora isyanının

uzamasıdır (BOA. HAT. 839/37804; İŞS, 191, ss. 4-5). 1824 yılı Mart ayı başlarında ise Rumeli Valiliği, Seraskerliği ve Derbentler Nezaretine Mora Valisi ve Seraskeri Derviş Mustafa Paşa tayin edilmiştir (BOA. HAT. 1564/4; İŞS, 191, s. 48). Fakat 13 Aralık 1824'te Rumeli Vali ve Seraskerliği ile Derbentler Nezaretine eski Vidin Muhafızı Mehmed Reşid Paşa tayin edilmiştir (BOA. C.AS. 514/21480; İŞS, 191, ss. 85-87). Bu dönem, Mora'da Rum isyanının sürdüğü bir zaman dilimi olduğu için Rumeli Valileri Mora isyanı ile uğraşmaktadırlar. Rumeli Vali ve Seraskerlerinin isyanı basturmak için merkez ittihaz ettikleri yer Yenişehir (Yenişehirifener), daha doğrusu Yenişehir Ordusu'dur (İŞS, 191, s. 50; BOA. HAT. 838/37769). Reşid Mehmed Paşa'nın Rumeli Vali ve Seraskeri ile Derbentler Nazırı ve ilhaken Yanya ve Delvine Mutasarrıfı olarak tayin edilmesinin en büyük gerekçesi, Karlılı ve Mesleng'de Rum asilerine karşı üç senedir bir başarı elde edilememesidir. Dolayısıyla Reşid Mehmed Paşa gibi başarılı birinin bu görevlere tayin edilerek Arnavutluktan asker toplayıp onların ulufelerini ve tayinatlarını düzenli vererek Karlılı ve Mesleng (Mesolóngion) bölgelerinin kurtarılması hedeflenmiştir (İŞS, 191, ss. 85-87).

Köstendil Sancağı Mutasarrıflığı ise yaklaşık 1820'den Eylül 1823'e kadar Mirmiran Malik Paşa'nın uhdesindedir. Ancak Malik Paşa diğer kazalarda ikamet etmektedir. Adı geçen tarihte ise Köstendil Sancağı, Yergöğü Muhafızlığına bağlanarak Yergöğü Muhafızı Salih Paşa'ya ihale edilmiştir (BOA. HAT. 1260/48759). Ancak, Salih Paşa'nın Köstendil'i mütesellimi vasıtasıyla tasarruf ettiğini 11 Ocak 1824 tarihli emr-i şeriften anlıyoruz (İŞS, 191, ss. 35-36). Bununla birlikte 1825 tarihli iki kayda göre Köstendil Mutasarrıfı, Ahmed Paşa'dır (İŞS, 191, s. 113, 125).

1823 yılında İştîp Ayanı Uluv Ağa'dır. Uluv Ağa, eski Banaluka Mütesellimi olup İştîp Ayanı olarak görev yaptığı sırada Rum isyanını basturmak için görevlendirilen orduya katılmak üzere Mora'ya Bülbülce adasına gitmiştir. Giderken yerine vekil olarak biraderi Mehmed Ağa'yı bırakmıştır. Rumeli Valisi ve Seraskeri Seyyid Mehmed Paşa'nın 11 Temmuz 1823 tarihli şukkasında bildirdiğine göre, Uluv Ağa yanındaki 300 askeri ile birlikte asilere karşı taarruz ettiği sırada başından vurulmuş ve üç gün sonra da şehit olmuştur (BOA. HAT. 842/37883; İŞS, 191, s. 18). Onunla birlikte İştîpli başka kişilerin de Mora ve Bülbülce'de şehit düştüğü bazı kayıtlarda belirtilmektedir (İŞS, 191, s. 1). Uluv Ağa, Ali Ağa olarak da anılmaktadır. Hatta tereke kayıtlarında Nazırzade Ali Ağa olarak geçer. Dolayısıyla Uluv Ağa olarak bilinen kişi, Nazırzade Ali Ağa'dır (İŞS, 191, s. 11, 13). Ayan vekili olan Mehmed Ağa, halka zulmettiği gerekçesi ile Rumeli Valiliğine şikâyet edilmiştir. Hatta bu konuda İştîp ahalisi tarafından bir mahzar hazırlanmış ve 4 kişilik bir heyet oluşturularak Mehmed Ağa'nın görevden alınması istenmiştir (İŞS, 191, s. 21). Bu arada yeni ayan tayin edilinceye kadar Mir Ali Bey, memleket tarafından ayan vekili seçilmiştir (İŞS, 191, s. 12). Kısa bir süre sonra da ayan tayini yapılmıştır. Buna göre, Ekim 1823 yılından itibaren İştîp Ayanı olarak Murtaza Bey'i görüyoruz (İŞS, 191, s. 10, 21). Rumeli Valisi Reşid Mehmed Paşa'nın 13 Ocak 1825 tarihli bir buyrulduyuyla Köprülü Ayanı Emin Ağazade Ali Bey'in ayanlığı ibka edildiğine (İŞS, 191, s. 89,98) göre Murtaza Bey'in ayanlığı da fazla uzun sürmemiştir.

| 274 | İştîp'teki mahkeme başkanı için bazı buyruldu ve emr-i şeriflerde kadı, bazılarında da naip tanımlaması yapılmaktadır. Bunun sebebi İştîp kadısının, yerine Mevlâna unvanlı naipler tayin etmesidir. 25 Haziran 1823 tarihinde İştîp Naibi Mevlâna Süleyman Efendi'dir. Nazırzade Uluv Ali Ağa'nın terekesini ihtiva eden kassam defteri kaydının altında ismi zikredilmektedir. Mahkeme Kâtibi, Mahmud Efendi; Muhzırlar da Osman ve Hasan'dır (İŞS, 191, ss. 16-17). Aralık 1823'ten itibaren İştîp

Naibinin Mevlâna Abdullah İzzet Efendi olduğu görülüyor (İŞS, 191, ss. 18-19). İçinde Ocak 1824 tarihinin yer aldığı bir kayda göre İştîp Kadısı, Mehmed Lütî Efendi'dir. Fakat Mehmed Lütî Efendi, yerine Mevlâna Abdullah İzzet'i 3 Ocak 1824'ten itibaren naip olarak ibka etmiştir (İŞS, 191, s. 23). Fakat kısa bir süre sonra İştîp Kadısı Mehmed Lütî Efendi İştîp naibini değiştirmiştir. 2 Mart 1824'ten itibaren yeni İştîp Naibi Mevlâna Mehmed Arif Efendi olmuştur (İŞS, 191, s. 43). İştîp Kadısı Mehmed Lütî Efendi, 26 Ağustos 1824 yılında İştîp Naibi Mevlâna Mehmed Arif Efendi'nin niyabetini ibka etmiştir (İŞS, 191, s. 76). 21 Ocak 1825'te ise yeni İştîp Kadısı Mustafa Rahmi Efendi'dir. Yeni kadı, Mevlâna Mehmed Arif'i naiplikle görevlendirmiştir (İŞS, 191, s. 90). Mustafa Rahmi Efendi, 17 Haziran 1825'te İştîp Naibi olarak Mevlâna Esseyid Ebubekir Efendi'yi memur etmiştir (İŞS, 191, s. 127).

İştîp kazasında bulunan diğer bir idareci de askerî sınıfın yöneticilerinden olan Yeniçeri Serdarı'dır. 27 Kasım 1823 ve 2 Nisan 1825 tarihleri arasında İştîp kazasında bulunan Yeniçeri Serdarı, Mahmud Ağa'dır. Mahmud Ağa aynı zamanda Emin-i Beytûlmâl olarak da görev yapmaktadır. Emin-i Beytûlmâl, varisi olmadan vefat edenlerin muhallefatinın satılıp bedellerinin Beytûlmâl'e ulaştırılması gibi vazifelerle görevlidir (İŞS, 191, s. 40, 99, 111). Merkezdeki Yeniçeri Ağası tarafından tayin edilen Yeniçeri Serdarı'nın görevi, Dergâh-ı Âli Yeniçeriyânından İştîp Kadısına gönderilen 7 Eylül 1823 tarihli bir mektupta şöyle ifade edilmiştir: "Kazanızda bulunan mukim ve misafir bütün yeniçeriler, cebeciler, topçu arabacıları, gılman acemi ve kul oğulları ile taife-i askerînin cümlesi sana itaat ede ve seni üzerlerine Serdar ve zabıt bileler. Zapt ve rabt-ı neferât, ahz ve tedip-i haşerât, tanzim-i bilâd ve terbiye-i hâl-i ibâd için çalışsın. Kanun-ı kadim üzere şer-i şerif, kanun-ı münif üzere hareket edesin. Ayrıca askerlerden varissiz ölenlerin metrûkâtını fûruht ile semenini Beytûlmâl'e göndermek için defter müfredatıyla beraber Ocağ-ı Âmireye gönderesin (İŞS, 191, s. 32)." Ancak Rumeli'nin orta kolundaki bazı kazalarda serdarlar, görevlerinden bazılarını yeterince yapmamış olacaklar ki Nisan 1824 tarihli bir emri şerifte, memalik-i mahrûsede Dergâh-ı Mualla yeniçerilerinden ve onlara tabi askerlerden varisi olmadan vefat edenlerin metrûkât ve muhallefati doğrudan Yeniçeri Beytûlmâl'e gönderilmesi gerekirken orta koldaki bazı kazalarda bu gibi terekenin bazı kişilerce gasp edildiğinin Yeniçeri Beytûlmâlcisi tarafından inha olunduğu ifade edildikten sonra Yeniçeri Ocağından mübaşir tayin edilen Turna Ali Çavuş ve kadı, naib, ayan ve vücûh ile iş erlerinin marifeti ile mahkeme sicilleri kontrol edilerek bu gibi muhallefatin kimlerin zimmetinde olduğu belirlenip tahsil edilmesi emredilmiştir. Ayrıca bu konuda Yeniçeri Ocağı Ağası Esseyid Ali Ağa'nın mühürlü mektubu üzere hareket edilmesi istenmiştir (İŞS, 191, s. 92).

A. TOPLUMSAL HAYAT

Tereke kayıtlarında toplumsal hayata dair önemi bilgiler bulmak kabildir. Geriye bırakılanlar anlamına gelen muhallefât ile tereke veya metrûkât ile kast edilen kişilerin geride bıraktıkları mal ve eşyalardır (Özcan, 2005, s. 406). Tereke kayıtlarından hareketle İştîp kazasında ikamet edenlerin gündelik hayatları içerisinde yer alan meskenlerden kullandıkları eşyalara, giyindikleri elbiselerden mutfak malzemelerine ve maişetlerini sağlamak için icra ettikleri mesleklerle ilgili alet ve tarla miktarı ile ziraat aletlerine kadar pek çok bilgiye ulaşmamız mümkündür. Bu minval üzere elde ettiğimiz bu veriler üzerinde bazı tahlil ve teşhislerde bulunmak kabildir. Bu veriler içerisinde insanların sosyal hayatının niteliği üzerinde de bazı tahminlere ulaşmak mümkün olacaktır. Ayrıca İştîp kazasında esnaflar,

zanaatkârlar ve ticaret mekânları gibi toplumsal yapıyı oluşturan temel ögeler de bu bölümde ele alınacaktır.

1. Mesken (Menzil) Olarak Evler ve Müştemilatı

Şeriye sicilinde ailelerin içerisinde ikamet ettikleri hane, menzil tabiri ile tanımlanmıştır. Osmanlı devrinde menzil, imar edilmiş ve içinde ikamet edilen yer anlamına gelir (Yediyıldız, 2003, s. 186). İştîp şeriye siciline göre İştîp'teki menzillerin, oda sayıları ve müştemilatına göre büyüklükleri değişmektedir. Evlerin temel yapı malzemelerini taş ve kerpiç oluşturmaktadır. Hanelerin çatı örtüleri ise genelde kiremittir. Bununla birlikte kaygan (kayağan) taşı ile örtülü (puşideli) evler de mevcuttur. XVII. yüzyılın ikinci yarısında İştîp'teki evlerin neredeyse bütünü kayağan taşı ile örtülü olduğunu, sadece yeni inşa edilen bir evin kiremit örtülü olduğunu Evliya Çelebi'den öğreniyoruz (Evliya Çelebi, 2010, s. 136). Bunu delil kabul edersek İştîp'te kiremit örtülü evlerin XVII. yüzyıl sonlarından itibaren kısmen görülmeye başladığını söylemek mümkündür. Evler hariciye (selamlık) ve dâhiliye (harem) olmak üzere iki kısımdan oluşur. Harem olarak da nitelenen dâhiliye kısmı ev sahibinin maddi durumuna göre birkaç odadan oluşur. Harem yanında ayrı bir oda olarak aşhane (mutfak) vardır. Hariciye kısmı ise bir nevi müştemilatıdır. Burada hariciye (haricî oda) yanında ahır ve samanlık (samanhane) da bulunmaktadır. Fakat zengin hanelerinde ve çiftliklerde hariciye ve konak daha fazla odalardan oluşabilmektedir. Mesela eski İştîp Ayanı merhum Ali Ağa'nın mal varlığı içerisinde aylakçı odaları, ter oğlan odaları, çiftçi odaları; bitişiğinde odası da bulunan ahır, kuşara¹, ambar, kireç ambarı gibi mekânlar da bulunmaktadır. Bunların çatı örtüleri de kiremit, kayağan (kaygan), tahta ve samandır. Samanhanelerin ve ambarların bir kısmının tahtadan, yani ahşaptan bina edilmiş olduğu anlaşılmaktadır (İŞS, 191, ss. 13-17).

Tek katlı veya iki katlı olan geleneksel Osmanlı evlerinde alt kata tahtanî üst kata da fevkânî dense de (Çağlar, 2015, s. 200) İştîp kadı sicilinde böyle bir nitelendirmede bulunulmaz. Bununla birlikte terekelerin çoğunluğu ayan ve ayan vekili gibi zengin kişilere ait oldukları için olsa gerek, izbeden² ve altının ahır olduğu evlerden bahsedilmesi İştîp'teki bazı evlerin tek, bazılarının da iki katlı olduğu izlenimi vermektedir. Nitekim Evliya Çelebi de bunu doğrulamaktadır. Onun aktardığına göre İştîp kalesinin doğu tarafında bulunan varoştaki evlerin bütünü kârgir yapılı, bahçeli tek ve iki katlı ve bakımlıdır (Evliya Çelebi, 2010, s. 136). Bu durum, ülkenin değişik yerlerinde de aynı olmalıdır. Mesela XVIII. yüzyıl Konya'sında evlerin büyük çoğunluğu tek katlı bulunuyordu. Bununla birlikte iki katlı evlerden de söz edilmekteydi (Halaç, 2012, s. 1444). İştîp kasabasında bazı hanelerin dâhiliyesi 3 oda, 1 aşhane ve 1 izbeden; hariciyesi ise altı ahır olan 1 bâb odadan oluşmaktadır. Harman yerleri de genelde duvar ile çevrilidir. İnsanların zenginlik derecesine göre, meyveli ve meyvesiz ağaçlardan oluşan etrafı duvarlı bahçeler de bu müştemilat içerisinde yerini almıştır (İŞS, 191, s. 119). Tereke kayıtlarında evlerin ve hariciye odalarının kıymetleri belirtilmiştir. Bunları, ekonomik yapı ile ilgili değerlendirmelerimizde işleyeceğiz.

¹ Kuşara, Trakya ağızlarında "Koyunları sağlamak için kullanılan üstü kapalı koyun ağılı" anlamına gelmektedir (Türk Dil Kurumu Sözlükleri, t.y.).

² İzbe, bir kısmı toprak altında bulunan ve üst katları nemden koruyan bir nevi bodrum (Halaç, 2012, s. 1444).

2. İç Mekânda Bulunan Eşyalar

Evlerin içerisinde, haremdeki ve hariciye kısmındaki odalarda bulunan döşemeler ve diğer eşyalar ise, yine ev sahibinin maddî durumuna göre değişkenlik göstermektedir. İştîp Ayanı Nazırzade Ali Ağa gibi zengin bir insanın evinde bulunan eşyaları şöyle sıralamak mümkündür: memlû yapağı çuka yastık (içi yapağılı ve çukadan yapılmış yastık), çuka pâre, Şehirköy kilimi, yapağılı bez minder, mısır hasırı (mısır saplarından yapılmış hasır), memlû yapağı minder, yasdık basma memlû yapağı (içi yapağı dolu basma yastık), oda keçesi, yapağılı beledî yastık, sarı İzlâdi pâresi, kadife yastık, mavi çuka pare, yatak şiltesi, yorgan, telli yorgan, ihram, beledî döşek, basma döşek, basma yastık, çiçekli şilte, basma şilte, çarşaf, yapağılı kadife yastık, basma pencere perdesi, kapı perdesi, münakkaş havlu, seccade, seccade minder, teravih seccadesi, pirinç şamdan, maden şamdan, mum tablası, çalar saat, dürbün, leğen, ibrik, büyük abdest leğeni, Bosna-kârî leğen (İŞS, 191, ss. 13-17). Yine İştîp'te ayan vekilliği yapmış olan Mehmed Ağa'nın terekesinde yer alan ve ev içinde bulunan eşyaları arasında yukarıdaki eşyalardan farklı olarak mavi Yanbolu kebesi, köhne Yanbolu kebesi, yeşil ihram, meşin heybe, çuka mak'ad parça, basma yorgan, yapağılı basma şilte, çuka biniş de bulunmaktadır (İŞS, 191, ss. 28-30).

İştîp Ayanı Nazırzade Ali Ağa merhumun muhallelfatını cânib-i mîri için irade-i seniyye ile zabtına memur olan Hâcegân-ı Divan-ı Hümayûn'dan Feyzi Bey, İştîp kasabasında ikamet ederken vefat etmiştir. Terekesinde yer alan ve ev içinde kullanılan eşyaları arasında gezi üzerine işlemeli berber peşkiri, çuka seccade, makrama kesesi, çakı, içi penbeli (pamuklu) İngiliz basma şilte, içi penbeli turuncu gezi baş yastığı, Tanca alacası bohça, muşameli sagir huruç, çuval, fener, sagir (küçük) mir'at (ayna), kıblenüma, 9 arşın rişte-i ketan (keten iplik), 99 arşın rişte-i penbe (pamuk iplik), nafe tulum, meşin kaplı tahta sagir sandık, sade tesbih, gök enfiye kutusu, Biryol saat, Ceneviz saati, makraz, gözlük, tiryak sofası, som afyon kutusu, koca hamak kesesi de bulunmaktadır (İŞS, 191, ss. 38-39). İştîp'e bağlı Mustafaoba köyü sakinlerinden Kürd Aziz Bölükbaşı'nın terekesi içerisinde bunlardan farklı olarak bakır mangal, mutaf oda çulu da bulunmaktadır (İŞS, 191, s. 119). Şeriye sicilinde yer alan diğer tereke kayıtlarında da yukarıda belirtmiş olduğumuz harem ve hariciye odalarında kullanılan belli başlı eşyaların çoğu veya bir kısmı mevcuttur. Tekrardan kaçınmak için farklı olanları burada ifade ettik. Bunların kıymetleri de birbirinden farklıdır. Terekelerdeki eşyalar müzayede ile satılmıştır. Fakat bunlar büyük oranda kullanılmış (müstamel, köhne) oldukları için bu eşyaların yenilerinin o günkü rayiç bedelleri hakkında tam bir kanaate ulaşmak ancak tahminî olur. Yine değerleri ile ilgili birkaç örnek verebiliriz. Buna göre içi yapağı dolu 12 adet Beledî yastık 120 kuruş iken yine içi yapağı dolu 12 adet basma yastık ise 80 kuruştur. Oysa içi yapağılı 3 adet minder de 80 kuruştur. Buna karşılık içi yapağılı 11 adet kadife yastık 220 kuruştur (İŞS, 191, ss. 13-17). Bu durum, o günkü piyasada kadifenin Beledi ve basmadan daha değerli olduğunu gösterir.

3. Mutfak Eşyaları

Tereke kayıtlarında geçen ve o günkü mutfak eşyaları olarak da nitelendirebileceğimiz tencere, tava, mangal vs. gibi eşyaları şöyle sıralamak mümkündür: meydan sinisi, güğüm, farfulu kâse, tabak, barok, fincan toprağından tabak, sim tas, fincan, sim zarf, kahve sinisi, kahve güğümü, kahve ibriği, cezve, kahve dolabı, kahve kutusu, tombak zarf, demirden kahve tokmağı, tepsi, sahan (İŞS, 191, ss. 13-17), sefer taşı (İŞS, 191, s. 30), som kaşık, billur bardak, tencere maa kabak, çorba taşı, ızgara, meşin sofra,

matara, fincan kutusu, küçük ve büyük kahve cezvesi, kahve tabası (İŞS, 191, ss. 38-39), bakır cezve, teneke cezve, kahve kesesi (İŞS, 191, s. 99), hoşaf tası, ekmek sandığı, büyük ve küçük tencereler, orta bakır, kalaylı bakırçek (bakırcek), el tavaşı, kara güğüm, büyük ve küçük saç ayakları, 4 kıyye ağırlığında haranı³ (İŞS, 191, s. 111), 3,5 kıyyelik orta haranı, 4,5 kıyyelik orta haranı, 1 kıyyelik bakır tas, 2,5 kıyyelik bakır mangal, 2,5 kıyyelik 2 adet sini (İŞS, 191, s. 119). Bu eşyaların büyük çoğunluğu bütün tereke kayıtlarında mevcut olup devrin şartlarında mutfakta yer alan vazgeçilmez kap kacaklardandır.

4. Giyim Kuşam

Tereke kayıtlarında yer alan ve o günkü Rumeli Türkleri / Müslümanlarının kıyafetleri hakkında bilgi sahibi olmamızı sağlayan giyim kuşam eşyaları, diğer eşyalar içerisinde en fazla mevcuda sahip olan eşya çeşididir. Giyim eşyaları arasında eski İştîp Ayanı Nazırzade Ali Ağa'nın diğer tereke kayıtlarına göre daha fazla kürklü elbiseye sahip olduğu görülmektedir. Merhum Ali Ağa'nın terekesinde yer alan giyim kuşam eşyaları şunlardır: mavi çukaya kaplı nafe kürk, kısa çuka mavi kürk, mai çukaya kaplı çilkafa sansar kürk, yeşil boylu çilkafaya kaplı çuka kürk, sincap kürk, yeni samur kürk, samur kürk cüppe, köhne sincap kürk, kakun kürk⁴, al ihram, kaput, kadife yelek, çuka yelek, kadife mintan, Şam alacası mintan ve yelek, kırmızı dolama, mavi şalvar, Trablus şalı, Lahor şalı, kırmızı şal, fes, kemer, tozluk, kısa kürk, münakkaş (nakışlı) omuz makraması, köhne Mısır gılabudanlı⁵ palaska. Bu giyim kuşam malzemelerinin bir kısmı yeni (cedid) bir kısmı da eski (köhne) veya kullanılmış (müstamel) olarak tavsif edilmiştir (İŞS, 191, ss. 13-17). Giyim eşyaları bakımından bir karşılaştırma yapabilmek adına zengin zümreye ait diğer kasaba eşrafının tekesinde bulunan giyim kuşam eşyalarını da aynen belirmemiz gerekir. Böylece İştîp kazasında ayanlık yapmış iki ileri gelenin hayat standartlarının karşılaştırabiliriz.

Aslen Berkofça kazasının olup İştîp kasabasında ikamet etmekte iken vefat eden eski Sâbık Ayan Vekili Mehmed Ağa bin Ahmed'in terekesinde yer alan giyim kuşam eşyaları şunlardan oluşmaktadır: sırmalı çukaya kaplı samur kürk, sarı geziye kaplı nafe kısa kürk, mavi çukaya kaplı sade harazlı nafe kürk, tırşâ? çukaya kaplı samur kürk, köhne sarı şal, müstamel Trablus şalı, kısa şalı entari, kadife sırmalı dolama ve maa sırmalı fermene⁶, Ahmediye, müstamel çuka şalvar, müstamel kırmızı cübbe, Hadranî uzun entari, deştbanî çuka biniş, sade sırma ciraz?, al çuka kaput, yeşil ihram, kutnu kısa entari, al çuka cübbe, sim palaska (İŞS, 191, s. 28). Nazırzade Ali Ağa'nın terekesindeki kürk sayısı ve çeşitliliği Mehmed Ağa'nın İştîp kasabasındaki kürk sayısı ve çeşitliliğinin daha fazla olduğu görülüyor. Ancak Mehmed Ağa'nın Berkofça'da Unuz/Onuz Mahallesi'nde de evi ve bir eşi ile çocukları bulunmaktadır. Dolayısıyla oradaki mallarının parasal karşılığı da İştîp'tekine yakındır. Mehmed Ağa'nın Berkofça'daki giyim kuşam eşyaları da şunlardır: çuka biniş, müstamel Kırım kürkü, müstamel çuka fermene, müstamel cepken, köhne çuka dolama (İŞS, 191, ss. 29-30).

³ Büyük tencerelere verilen ad (Türk Dil Kurumu Sözlükleri, t.y.).

⁴ Kelimenin aslı "kakum" olup, kuzey ülkelerinde yaşayan, sansar ve gelincik benzeri bir çeşit hayvandır. Kürkü değerlidir (Koçu, 1969, s. 140). Sicil kaydında daha çok "kakun" olarak yazılmıştır.

⁵ Kelimenin orijinali "kılbadanlı"dır. Kılbad, "eğirme çarkıyla sarılan sırma veya tel ile karışık ipek veya pamuk iplik" anlamına gelir. Kılbadanlı ise "taklit ve sahte tellerle karışık" demektir (Şemseddin Sami, 1992, s. 1077).

⁶ Kolsuz ve işlemeli bir çeşit yelek olup daha çok Rumeli'ye mahsustur (Pakalın, 1983, s. 608).

İştîp kasabasında oturan ve İştîp Ayanı müteveffa Nazırzade Ali Ağa'nın terekesini cânib-i mîri için irade-i seniyye ile zapt etmeye memur edilen Hâcegân-ı Divan-ı Hümayûn'dan merhum Feyzi Bey'in muhallefatında yer alan giyim kuşam eşyaları da şunlardır: köhne gezi kaplı kürk, yeşil binişe kaplı nafe kürk, gövez şâlîye kaplı köhne nafe kürk, biniş geziye kaplı kısa nafe kürk, köhne kakum kısa kürk, köhne yelek, köhne kısa entari, Trablus kuşağı, Yenişehir alacasından cedid entari, al çuka çakşır maa uçkur, beyaz entari, beyaz köhne entari, al kaput maa kese, destar, örme kemer, gecelik kavuk, köhne fes, gömlek, don, hassa zeyn?, uçkur, köhne şâl, 2 çift köhne çorap, çevre, kelle-pûş, cedid gömlek, tülbent cibinlik, 2 çift cedid pabuç, haşa gömleği çuka, köhne çuka hazanî cübbe, mor cübbe, mor şâlî biniş, köhne şâlî çakşır, zeytunî çuka şalvar (İŞS, 191, ss. 38-39).

Aslen Lofçalı olup Yenişehir istikametinden gelirken İştîp'te ölen ve varisleri olmadığı için mal varlığı sattırılıp bedeli Beytülmal Emîni'ne verilen Musa adlı kişinin terekesinde yer alan giyim ve kuşam eşyaları birer adet; abaya kaplı ağnam derisi kürk, çuka cübbe, mor çukaya kaplı kısa nafe kürk, müstamel Şam alacası kısa entari, mavi çuka yelek, köhne Ahmediye, köhne kırmızı kuşak, mor çuka ve güz harçlı sıkma poturdan oluşmaktadır (İŞS, 191, s. 40). Yine aslen Saraybosna ahalisinden olup Siroz'dan Saraybosna'ya giderken İştîp'te ölen tüccar tayfasından Molla Mustafa adlı birinin terekesi arasında giyim eşyası olarak beyaz aba kuşak, sığır çizme (1 çift), sığır yemeni (1 çift), gömlek, don, köhne entari, çizme (çift 1), köhne yeşil kürk, partal kuşak, köhne kırmızı potur, köhne yelek, kırmızı cepken, köhne fermene bulunmaktadır (İŞS, 191, ss. 99-100). İştîp kasabasında Tahir Hoca Mahallesi sakinlerinden Hasan Sipahî'nin terekesindeki giyim kuşam malzemeleri de şunlardan ibarettir: mavi aba, kırmızı abdestlik çuka cübbe, köhne mavi şalvar, başları çalkafa (çalkafa) arkası kuzu yeşil çuka kürk (İŞS, 191, s. 111). İştîp'e bağlı Mustafaoba karyesi sakinlerinden Kürd Aziz Bölükbaşı'nın terekesindeki giyim kuşam eşyası olarak sadece müstamel çuka boy kürkü görülmektedir (İŞS, 191, s. 119). Bütün bu bilgilerden anlaşılıyor ki özellikle kürk sayısı, insanların maddî durumunu en iyi yansıtan giyim eşyasıdır. Kürk sayısı, zenginden fakire doğru azalan bir eğilim göstermektedir. Kürkün bir prestij kaynağı olduğu açıktır. Bu bilgilerden hareketle İştîp bölgesinde ve muhtemelen bütün Rumeli'de Şam alacası, Yenişehir alacası, Tanca alacası, Trablus kuşağı, Trablus şalı, Lahor şalı, Yanbolu kebesi, İngiliz basması ve Banaluka haşasının meşhur olduğunu söylemek mümkündür. Çukanın da geniş ölçüde kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca yelek, cüppe, şalvar, gömlek, entari, destar, kavuk, don, potur, çakşır, kuşak, cepken, yemeni ve çizme gibi kıyafetlerin de bölgedeki insanların geleneksel giysileri olduğu görülmektedir. Kürk çeşitlerine baktığımız zaman da kürkü yapılan hayvanların sincap, kurt (çalkafa), samur, kakum ve sansar olduğu; koyun ve nafe kelimesinden hareketle de muhtemelen kuzu ve koyun gibi hayvanların derilerinden de kürk yapıldığını söylememiz mümkündür.

5. Diğer Eşyalar

Tereke kayıtlarında yukarıdaki sınıflandırmada yer almayan at koşum takımları, at süsleri, enfiye ve tütün ile ilgili materyaller ve alet edevat türü eşyalar da bulunmaktadır. Bunları, kime ait olduklarını göz önünde bulundurmadan listeleyelim. Bunları göz önüne alarak İştîp bölgesinde kullanılan at koşum takımlarının türü, tütün ve enfiye ile bağlantılı alet edevatların cinsi hakkında bilgi edinmek mümkündür. İştîp Ayanı Ali Ağa'nın bu tarz eşyaları şunlardır: ipek başlığı sim pareden yafta, sım başlık pareli, eyer takımı, kehribar çubuk, dürbün, sim divit, sim enfiye kutusu (İŞS, 191, ss. 13-17). Eski Ayan

Vekili Mehmed Ağa'nın terekesinde yer alan bu tür eşyalar ise: kehribar imame, silahlık, sim yağdanlık, sim kakmalı imame maa çubuk (2 adet), imame, eyer takımı (2 adet), Mısır bağılığı maa sinebend, sim başlık maa sinebend, barut veznesi, üzengi, kantar (İŞS, 191, s. 28). Diğer kişilerin terekelerinde bunlardan farklı olarak duhan kesesi, siyah patiska duhan kesesi, hilâlî başlık maa gem, sade başlık, kayış, sarıklı çubuk kehribar, çubukluk, gök enfiye kutusu, tiryak sofası, som afyon kutusu, akik mühür, sim mühür gibi alet edevat bulunmaktadır (İŞS, 191, ss. 38-39). Buna göre yöre halkı tütün, enfiye, tiryak ve afyon gibi keyif verici maddeleri de kullanmaktadırlar. Tabii buradaki afyon ve tiryak, tedavi edici olarak da kullanılmış olabilir.

6. Toplum Tabakasını Oluşturan Zümreler

1823-1825 yıllarındaki İştîp kazasında yer alan idareciler, ileri gelenler, esnaf ve zanaatkârlar ile ticarî ve kültürel mekânların toplumsal hayatın temel dinamikleri olduğunu düşünürsek bunların nitelik ve niceliği kazanın sosyal hayatı hakkında önemli sonuçlara ulaşmamızı sağlayacaktır. Kazadaki idari kadroyu yukarıda belirtmiştik. Şimdi de kazada bulunan zanaatkâr, esnaf ve toplumsal mekânlardan bahsedelim.

İştîp'te üretim yapan ve zanaat olarak değerlendirebileceğimiz esnaf grupları şunlardır: terzi esnafı, kazancı esnafı, ekmekçi esnafı, değirmenci esnafı, debbağ, mutaf esnafı, urgancı esnafı, aşçı esnafı, yapıcı (inşaatçı) esnafı, nalbant ve semerci esnafı. Ticarî faaliyet yürüten esnaf takımı ise hancı esnafı, hamamcı, tüccar, bakkal, kasap, çukacı, duhancı (tütüncü), mandacı, bezistancı ve hallaçtan oluşmaktadır ki bunların sayıları muhtelifdir. Bunların dışında kasabada çalışan hekim (tabip) ve cerrahlar da bulunmaktadır. İştîp merkezinde debbağ dükkânlarının olduğu debbağhane ile içerisinde çeşitli dükkânların bulunduğu çarşı ve arasta da bulunmaktadır. Kaza genelinde yaylaklar, otlaklar, harman yerleri, bağlar, bahçeler ve diğer ziraî tarım alanları da mevcuttur. İştîp kasabasında gayrimüslimlerin yaşadığı varoş mahallesi de bulunmaktadır. İştîp'te faaliyet yürüten bazı zanaatkârın ve ticaret ehlinin isimleri de belirtilmiştir. Bunlar; Terzi Tarancalı Zimmî, Terzi Ostoban Zimmî, Terzi Kırseko (Kırşo), Terzi Mihal Zimmî, Hancı Ethem Beşe (Ethem Hanı), Hancı İbo (İbo Hanı), Hancı Aleksî (Aleksî Hanı), Hancı Zobu (Zobu Hanı), Hancı Atnaş (Atnaş Hanı), Hancı Osman Apo, Bakkal Mustafa Oğlu Halil, Mutaf İbiş Ağa, Mutaf İbrahim, Kasap İbrahim Alemdar, Kasap Mahmud, Bakkal İbrahim, Bakkal Estefan Zimmî, Çukacı Mihal, Aşçı Açoniko Zimmî, Yapıcı Muçu oğlu Mahmud Ağa, Mandacı Zimmî, Nalbant İsmail, Duhanî Mustafa Alemdar, Etmekçi (Ekmekçi) Filip, Nalbant Halil, Kahveci Ali Beşe, Debbağ İbrahim, Tüccar Dal Ahmed, Cerrah Zopo ve Hekim Dimitri'dir. Görüldüğü gibi esnaf ve zanaatkârlar içinde önemli sayıda gayrimüslim (zimmî) yer almaktadır. İsmi geçen 4 terzinin bütünü gayrimüslimdir. Cerrah ve hekimler de aynı şekilde gayrimüslimdir. Tabii ki bu isimlerden başka zanaatkâr ve esnafın olması pek muhtemeldir. Bu isimlerin şeriye sicillerinde geçmesinin sebebi genelde tereke sahiplerinin bunlara borçlu olmasıdır. Yani bu kişiler borç verebilecek seviyede hâli vakti yerinde olan zanaat ve ticaret ehlidir (İŞS, 191, s. 13-119).

İştîp kazasında Ayan'ın kapı halkı içerisinde yer alan bölükbaşılar, sekbanlar ile Yeniçeri Serdarının maiyetindeki Yeniçeri sınıfları ve tımarlı sipahiler de güvenlik ve harp işinde istihdam edilmiş askerî sınıflardır. Bunların yanında El-Hacc, Molla, Ağa, Bey, Efendi, Beşe, Çeribaşı ve Eş-Şeyh unvanlı pek çok kişinin adı zikredilmiştir ki bu insanların ihtiyacı olanlara borç para verdikleri görülmektedir.

Bunları da vücûh-ı memleket (memleketin ileri gelenleri) olarak görmemiz mümkündür. Sosyal tabaka içerisinde, belki azınlık olarak etnik aidiyeti belirtilen kişiler de bulunmaktadır. Bu aidiyetler: Arnavut (Arnabut), Laz, Kürd, Kıptî ve Yahudi'dir. Arnavutların daha çok askerî zümre içerisinde buldukları görülmektedir. İştîp kasabasında varoş mahallesinden bahsedilmektedir ki burasının, gayrimüslim mahallesinin diğer adı olduğu anlaşılıyor (İŞS, 191, s. 13-119). İştîp'te Müslümanlardan başka Hıristiyanlar ve Yahudiler de yaşamaktadır. 1830-1931 yılları itibari ile kaza merkezi olan İştîp kasabasında Müslümanlar Cum'a, Aşağı Tekke, Yukarı Tekke, Sinan Bey, Tahir Hoca, İbrahim Bey, Hamza Çeribaşı, Kerameddin ve Yeğen Bey Mahallelerinde yaşamaktadırlar. Kazaya bağlı olup Müslümanların meskûn olduğu köyler ise Aşağı Belvan, Avlarca /Avlarsa), Beşnice / Bişisa (Bişica), Dranik, Garoniçe / Gurdinsa (Gurdinçe), Kiliseli, Tobruşan (Toprışan), Destimal, Mustafa Obası, Hereçli (Eyerçli), Beşirli, Aşağı Dinler, Yukarı Dinler, Hacı Beyli, Hacı Ahmedli, Hamza Beyli, Tatarlı, Cumalı, Bekirli, Keşne, Kara Osmanlı, Kara Hocalı, Köseler, Torkullu, Musansa (Muşansa), Hacı Yusufu, Kara Sinanlı, Çeşme Dere, Çataklı, İniş Oba / İbiş Oba (İniç Oba), Kara Hocalı, Hacı Hamzalı, Hacı Seydili, Çıraşan (Çıraşka), Penoş, Orta Mahalle, Doğanlı, Yağmurlarlı, Selce, Boğça, Drava, Hacı Recebli, Şuba, Lezgoviçsa (Leskopça), Soğurlar, Astabansa (Estebance), Yıprava (Bıprava), Cevamir, Damyan, Boçyen, Tıvnisa (Tapunisa), Şehsuvarlı, Bocival, Kocisa (Kocice), Erkevlisa (Erkevlice), Ridaniye (Ridanya), Çervil Ova, Yörükân-ı Karye-i Mahalle-i Gabar, Yörükân-ı Karye-i Mahalle-i Hacı Yusufu, Yörükân-ı Karye-i Mahalle-i Hocalı, Yörükân-ı Karye-i Mahalle-i Korfallı, Yörükân-ı Karye-i Mahalle-i Koçular, Yörükân-ı Karye-i Mahalle-i Kepekçili (Kepekli), Yörükân-ı Karye-i Mahalle-i Kulağuzlu (Kılavuzlu), Yörükân-ı Karye-i Mahalle-i Habibli, Yörükân-ı Karye-i Mahalle-i Cum'alı, Yörükân-ı Karye-i Mahalle-i Yunuslu, Yörükân-ı Karye-i Mahalle-i Seydili, Yörükân-ı Karye-i Mahalle-i Terzili, Yörükân-ı Karye-i Mahalle-i Muradlı, Yörükân-ı Karye-i Mahalle-i Burnarlı ve Yörükân-ı Karye-i Mahalle-i Bişili (Bitili)'dir (BOA. NFS.d. 5642, 6826). Görüldüğü üzere İştîp kırsalında pek çok Yörük köyü mevcuttur. Kaza merkezindeki mahalle isimlerinin bütünü Türkçe olduğu görülmektedir. Dolayısıyla burada yaşayan Müslümanların kahir ekseriyetinin Anadolu kökenli Türklerden oluştuğunu söyleyebiliriz. Nitekim köyler içinde yer alan ve Yörük oldukları belirtilen son 15 köy ve mahallenin Evlâd-ı Fatihan'dan oldukları nüfus kaydında belirtilmiştir (BOA. NFS.d. 5642). Hatta 1827 yılında yapılan Evlâd-ı Fatihan tahririnde İştîp kazasına bağlı Damyan köyü, Aktaş Karacalara tabi Koçulan Mahallesi, Aktaş Karacalara tabi Seydili Mahallesi, Aktaş Karacalara tabi Kokallı Mahallesi, Aktaş Karacalara tabi Bitili Mahallesi, Aktaş Karacalara tabi Hocalı Mahallesi, Aktaş Karacalara tabi Gabar Mahallesi, Aktaş Karacalara tabi Hacı Yusufu Mahallesi, Aktaş'a tabi Kulağuzlu (Kılavuzlu) Mahallesi, Kulağuzlu (Kılavuzlu) Mahallesine tabi Cum'alı Mahallesi, Kulağuzlu (Kılavuzlu) Mahallesine tabi Kepekçili Mahallesi, Kulağuzlu (Kılavuzlu) Mahallesine tabi Terzili Mahallesi, Kulağuzlu (Kılavuzlu) Mahallesine tabi Yunuslu Mahallesi, Kulağuzlu (Kılavuzlu) Mahallesine tabi Habibli, Kulağuzlu (Kılavuzlu) Mahallesine tabi Muradlı, Kulağuzlu (Kılavuzlu) Mahallesine tabi Pirnarlı Mahallesi adlarında Evlâd-ı Fatihan'ın yaşadığı köy ve mahalleler bulunmaktadır (BOA. NFS.d 5538). Bunların yukarıda ifade edildiği şekilde 1830'daki sayımda belirtilen ve Yörüklere ait oldukları ifade edilen 15 köy ve mahalle isimleriyle aynı oldukları görülmektedir. Fakat 1830'daki tahrirde Damyan için Yörükân tabiri kullanılmamışken 1827'deki sayımda Damyan da Evlâd-ı Fatihan olarak kaydedilmiştir. Adı geçen tahrirde Zodemir maa Kokurican ve Çidmir köylerinde de toplam 3 hanede 10 yaş ve üzerinde 6 Evlâd-ı Fatihan'ın yaşadığı belirtilmiştir (BOA. NFS.d 5538). 1827 yılı itibari ile İştîp kazası genelinde yaşayan Evlâd-ı Fatihan'nın

toplam hane sayısı 337'dir. Bu 337 hanede yaşayanların 84'ü sabıyan (10-14 yaş arası), 292'si tuvana (15-40 yaş arası), 179'u da 41 ve üzerindeki ihtiyar, hasta ve amelmandeden oluşmaktadır. Yani bu 16 köy ve mahallede toplam 555 Evlâd-ı Fatihan yaşamaktadır. Tabii bu sayımda 9 yaş ve altının tahrir muhatap olmadığını görüyoruz. Bu tahrirlerden anlaşılıyor ki Evlâd-ı Fatihan kaza merkezi olan İştîp kasabasında değil kırsalda yaşamaktadır. Tikveş, Radovişte ve İştîp'teki Evlâd-ı Fatihan'ın Çeribaşısı da Tikveşli Kanturzade Mustafa Bey'dir. Onun bölgedeki pek çok çiftliğin de sahibi olduğu görülmektedir (BOA. NFS.d 5538). Ayrıca, şerîye sicilinde Çeribaşı Ahmed Sipahi adlı bir kişinin zikredilmesi de bununla ilgili olmalıdır. Üstelik bu Çeribaşı Ahmed'in, İştîp Ayan'na borç verecek kadar da maddî durumunun iyi olduğunu söyleyebiliriz (İŞS, 191, ss. 16-17). Rumeli'de 1691 yılından itibaren Evlâd-ı Fatihan olarak nitelendirilen zümre, vaktiyle Rumeli'nin fethinde görev almış olan ve Anadolu'dan göçürülen Yörüklerin torunlarından oluşmaktadır. 1691'den önce Yörükler (Yörükân) olarak askerî bir teşkilat halinde organize edilen bu gruplar, bu tarihten itibaren Evlâd-ı Fatihan adıyla yeniden teşkilatlandırılmışlardır. Çeribaşı olarak nitelendirilen kişilerin idaresi altında askerî faaliyet göstermişlerdir. Ordudaki hizmetlerine mukabil 1846 yılına kadar avarız türü bazı vergilerden muaf tutulmuşlardır. İstanbul'da "zabit" adıyla bir temsilcileri de bulunmuştur (Halaçoğlu, 1995, s. 524-525). Yukarıda belirtmiş olduğumuz gibi İştîp kasabasındaki mahallelerden birinin adı olan Hamza Çeribaşı, muhtemelen vaktiyle burada ikamet etmiş bir Evlâd-ı Fatihan Çeribaşısıdır. Gerek mahalle ve köy isimlerinden ve gerekse Evlâd-ı Fatihan köylerinin mevcut olmasından hareketle İştîp kazasında yaşayan Müslümanların kahir ekseriyetinin Anadolu kökenli Türkmen gruplarından oluştuklarını söyleyebiliriz. En azından İştîp kırsalındaki Yörük cemaatlerinin XV-XVI. yüzyıllarda Anadolu'dan gelerek yeni köyler teşkil ettiklerini, bunların bir kısmının 1953 yılında Türkiye'ye göç ettikleri hâlde hâlâ İştîp'te pek çok Yörük köyü bulunduğunu söyleyebiliriz. Hatta İştîp'in batısındaki kırsalda yaşayan bu Türk grupları, genelde Ofçabolı Yörükleridir (Kiel, 2001, ss. 441-442).

1830 yılı itibari ile İştîp kasabasında yaşayan gayrimüslimlerin bir bölümünün, Müslüman mahallesi olan Cum'a Mahallesi ile Yeniköy Mahallesinde sâkin olduklarını görüyoruz. Kırsalda ise Aşağı Tonarca, Yukarı Tonarca, Değirmen Çiftliği, Çardaklı Çiftliği, Aşağı Belvan, Yukarı Belvan, Avlarca, Kartafca, Tahol (Tahva), Grança (Kratova Madenine bağlı olmakla birlikte cizye ve ağnam-ı mîrîsi İştîp kazası tarafından tahsil edilmektedir.), Pesterişte, Lazava (Buradaki reayadan isimleri altına mim konanlar Kratova Madeni hizmetinde olup cizye ve ağnam dışında vergilerini Kratova Madenine verirler), Yuçeştâ, Çalışa, Beşisa (Beşince), Turhala, Oynukça, Dranik (Buraki reayanın da bazıları Kratova Madeni madencisi olup cizye ve ağnam dışında vergilerini Kratova Madeni'ne verirler. Madenci olmayanlar İştîp reayasıdır.), Esterdamuş (Burada da bazıları madencidir.), Astavile, **Peşence** (Burada da madenci var.), Kokava, Trabence, Bozderce, Berber Ova (Payar Ova), Esteromanca (Estergança), Makraş, Patanna, Estodimenofça, Estanolofça (Buradaki reayanın bütünü Kratova Madeninde çalışmakta olup hükümet işleri o taraftan idare olunur. Ancak İştîp toprağında olduğu için cizye ve ağnam İştîp kazası tarafından toplanır.), Adisansa (Adisança), Tamaniçsa (Tamaniçe), Sevdik ve Kodiştâ köylerinde yaşamaktadırlar (BOA. NFS.d. 5644). Bu bilgilere göre, bazı köylerde Müslümanlarla gayrimüslimleri bir arada yaşamaktadırlar. Kratova Madeni'nde çalışan 6 köydeki reaya nüfusu ise cizye ve ağnam dışında Kratova Madeni'nin umûr-ı örfiyyesine tabidir. 1831 yılı tahrir sonuçlarına göre kaza merkezi olan İştîp kasabasında yaklaşık olarak 1646 Müslüman, 1861 Hıristiyan ve 146 da Yahudi erkek

nüfus meskûndur (BOA. NFS.d. 5643). Buna göre, 1831 yılında İştîp kasabasının neredeyse yarısının Müslümanlardan (Türklerden) oluştuğu görülmektedir.

B. EKONOMİK HAYAT

Tereke kayıtlarında yer alan gayrimenkul, hububat ve gıdalar ile diğer malların mahiyeti ve fiyatlarına bakarak İştîp'teki ekonomik hayatın vaziyetini, kısmen de olsa anlamak mümkündür. Ayrıca sicil kayıtlarında yer alan ferman sureti ve buyruğundaki vergi kayıtlarını göz önünde bulundurarak kaza genelinde yıllık ödenen vergiler ve diğer harcamalar hakkında bazı mülahazalarda bulunabiliriz.

1. Gayrimenkul, Eşya ve Gıda Fiyatları

Menzil (ev), giyim eşyaları ve diğer bazı malların rayiç bedellerinin 2 yıl içinde geçirdiği değişikliklere bakarak fiyatlamada zaman içinde meydana gelen dalgalanmaları tespit etmek dönemin enflasyonu hakkında bize bir fikir verecektir. Fakat böyle bir durumda malın cinsi, kalitesi, büyüklüğü gibi niteliklerin net olarak bilinmesi gerekir. Oysa tereke kayıtlarında böyle açık bilgiler yoktur. Hayvan fiyatlarında da aynı durum söz konusudur. Yine de malın cinsi ve fiyatlandırılması ile ilgili bazı değerlendirmelerde bulunmak için bazı mal ve emtianın 1823-1825 yılları arasındaki parasal değerleri üzerine tartışmak doğru olacaktır. İncelediğimiz defterin zaman aralığı, Osmanlı tarihinde 1688-1879 yılları arasında tedavülde olan kuruş ve para devresidir (Öztürk, 1999, s. 1603). Dolayısıyla fiyatlar bu para birimine göre belirlenmiştir.

İncelediğimiz İştîp şeriye sicilinde, temel ihtiyaç maddelerinin resmî fiyatlarını ihtiva eden narh listesi yoktur. Bu da İştîp'teki resmî fiyat analizi yapmamızı engellemektedir. Bilindiği gibi Osmanlı devrinde narh ve mubayaa ile devletin fiyat belirleme yetkisi bulunmaktadır. Bunun dışında gayrimenkul ve canlı hayvan ticareti ile terekelerde bolca yer alan ev ve giyim eşyaları gibi malların fiyatlarında serbest piyasa şartları geçerli olmuştur (Öztürk, 2002, ss. 1565-1571). Buna göre, incelediğimiz İştîp şeriye sicilinde mubayaa fiyatları dışındaki resmî fiyatlar konusunda gerekli belge yoktur. Fakat terekelerde yer alan gayrimenkul, ev ve giyim eşyaları ile silah gibi eşyaların serbest piyasa fiyatları hakkında yeterli malumata ulaşmak mümkündür. Fakat bu alanda da bir fiyat karşılaştırması yapmak aşağıda belirteceğimiz sebeplerden dolayı çok zordur.

İştîp şeriye sicilinde yer alan tereke kayıtlarında bulunan bir ağnamın (koyun) veya bir mandanın adet fiyatı, onların büyüklüğü ve cinsine göre değişebilir. Yine bir bahçenin veya bağın yerine ve içindeki ağaç miktarına göre kıymeti farklılık gösterebilir. Oysa kayıtlarda bu gibi nitelikler belirtilmemiştir. Ayrıca belli bir mal veya emtianın diğer başka şahısların terekelerinde bire bir benzeri bulunmamaktadır. Bu da doğal olarak yıllara göre fiyat karşılaştırması yapmamıza mânidir. Aynı şekilde bir kürkün kullanım durumu, yeniliği değerlerini etkileyecek şekilde birbirlerinden farklı olabileceği gibi leğen ve ibrik gibi bazı metalik eşyaların da iyisi, ortası ve kalitesizi olabileceğini göz önünde tuttuğumuzda fiyatlarına bakarak bir mal veya emtianın yıllara göre değer değişkenliğini doğru yapmak neredeyse imkânsızdır.

Terekelerde en fazla mala sahip kişi İştîp Ayanı Nazırzade Ali (Uluv) Ağa'dır. Onun kiremit pûşideli hariciye ve dâhiliyesi olan harem ve konağına 20.000 kuruş değer biçilmiştir (İŞS, 191, s. 13).

Oysa onun kardeşi ve ayan vekili olan Mehmet Ağa'nın Berkofça'daki menzili ancak 3.000 kuruş değerindedir (İŞS, 191, s. 30). Kürt Aziz Bölükbaşı'nın Mustabaoba köyünde ikamet ettiği evin 1825 yılındaki değeri de 1.000 kuruştur (İŞS, 191, s. 119). 1823 yılında kösem ağnamın adedi 7 kuruş, sağmal ağnamın adedi 6 kuruş, toklunun adedi 2,5 kuruş iken kuzunun adedi de 1 kuruştur. Ne yazık ki 1824 ve 1825 yıllarına ait terekelerde aynı cins hayvan bulunmadığı için bir kıyaslama yapamıyoruz. Ancak Mehmed Ağa'nın 1824 yılına ait terekesinde sadece ağnam olarak nitelenen koyunun adedinin 6 kuruş olduğunu söyleyebiliriz. 1823 yılında 2 baş bargirin (beygir) değeri 300 kuruş, yani beygirin adedi 150 kuruş iken 1824 yılının ait bir kayıta da 1 baş beygirin fiyatı 29 kuruş, 1825 yılında 1 baş beygirin değeri de 130 kuruştur. Bu durum, 2 yılda beygir fiyatlarının düştüğü anlamına gelmez. Çünkü beygirin cinsi ve diğer niteliklerini bilmiyoruz. Yine 1823 yılında 1 ölçek hinta (buğday) 4,5 kuruş iken çavdarın ölçek fiyatı da 3 kuruştur. 1824 yılına ait bir tereke kaydında ise hububat kıyye üzerinden hesaplanmıştır. Buna göre buğdayın kıyyesi 1 kuruş, mısırın (kukuruz) kıyyesi 0,5 kuruş, yulafın kıyyesi de 1 kuruşa yakındır. 1825 yılına ait kayıtlarda ise buğday, arpa ve yulaf, şinik olarak verilmiş ve fiyatlandırılmıştır. Yapağının kıyyesi, 1823 yılında 0,5 kuruştur. Diğer terekelerde yapağı bulunmamaktadır.

Terekeler içinde yer alan giyim eşyalarının içinde kürkleri de önemli bir yer kaplamaktadır. Osmanlı devrinde kürk ticareti, ticarî hayatta önemli bir yer işgal etmiştir. Kürk ithalatı daha ziyade Rusya ve diğer Kuzey ülkelerinden hassa ve serbest tüccarlar eliyle yapılmıştır. Kürk her şeyden önce bir itibar aracıdır. Dolayısıyla devlet yetkilileri ve zengin kimseler için kürk önemli bir giyim ve süs eşyası kabul edilmiştir (Tekin, 2002, ss. 1402-1408). İncelediğimiz tereke kayıtlarında yer alan kürkleri içinde en yüksek değere sahip olanı, 1824 yılında Mehmed Ağa'nın terekesinde yer alan sırmalı çukaya kaplı samur kürktür ki bedeli 1022 kuruştur. En ucuzu da 1823 yılında Ali Ağa'nın terekesinde yer alan 7,5 kuruş değerindeki köhne kısa kürktür. 1823 yılında kiremit örtülü bir samanhanenin değeri 150 kuruş iken 1825 yılında aynı şekilde kiremit örtülü kebir (büyük) samanhanenin bedeli 200 kuruştur. Bu fiyat farkı, ikincisinin kebir (büyük) olmasından mı yoksa farklı yapı malzemesine sahip olmasından mı kaynaklandığını bilemeyiz. Fakat samanhanelerin 2 yıl içinde fiyat artışına maruz kaldığını da iddia etmek güçtür. Aynı şekilde 1823 yılında 1 baş çift mandasının fiyatı 100 kuruş iken 1825 yılında 60 kuruş olmuştur (İŞS, 191, s. 13, 28, 99, 119). Burada adı geçen mandaların cinsi ve fiziksel durumu belli olmadığı için 2 yıl içinde bir ucuzlama olduğunu söyleyemeyiz. Bununla birlikte, 11 Ocak 1824 tarihli bir emri şerifte yer alan zahire ve ağnam mubayaası için devlet tarafından tespit edilen 1 baş koyunun bedeli 6 kuruş, 1 kile dakik 8 kuruş ve 1 kile şairin bedeli de 4 kuruştur (İŞS, 191, ss. 35-36).

1823 yılında Ali Ağa'nın terekesinde yer alan 1 adet Şehirköy kilimi 35 kuruş, 1 adet Trablus şalı 130 kuruş, 1 adet müstamel Lahor şalı 50 kuruş, 1 adet çalar saat 80 kuruş; aynı yıla ait başka bir tereke kaydında 1 adet mor çukaya kaplı kısa nafe kürk 46,5, müstamel Şam alacası kısa entari 7 kuruş iken 1824 yılına ait bir tereke kaydında yer alan 1 adet müstamel Trablus şalı 88 kuruş, 1 adet köhne Yanbolu kebesi 3,5 kuruş 10 para, 1 adet mavi Yanbolu kebesi 17 kuruş 10 para, 1 adet müstamel kilim 50 kuruş, 1 adet arı kovana 5 kuruştur. 1825 yılına ait tereke kayıtlarında da başları çılkafa arkası kuzu yeşil çuka kürk 41 kuruş, müstamel çuka boy kürkü 42 kuruştur (İŞS, 191, s. 13, 28, 40, 111-119). Bütün bu belirsizliklere rağmen 1823-1825 yılları arasındaki gayrimenkul, mal ve emtia fiyatlarının, en azından, fazla bir değişikliğe uğramadığını iddia etmek mümkündür.

Siroz'dan Bosna'ya giderken yol üzerinde bulunan İştîp kasabasında ölen Bosnalı bir tüccarın terekesinde yer alan ve ticaretini yapmak için almış olabileceğini düşündüğümüz bazı mallar ve fiyatları şunlardır: kuru üzüm (5 kıyye): 4,5 kuruş, 14 para; karanfil (2 dirhem), aşı otu (5 dirhem), tarçın (2 dirhem): 0,5 kuruş; duhan bohçası (3 adet 38 kıyye): 100 kuruş 8 para, sığır (sagîr) çizme (1 çift): 2 kuruş, 10 para; sığır (sagîr) yemeni (1 çift): 1 kuruş, gömlek (1 adet): 4 kuruş; çizme (1 çift): 4 kuruş 5 para (İŞS, 191, s. 99). Buna göre 1824 yılında bir kıyye kuru üzümün değeri yaklaşık 1 kuruş, 1 çift çizme de niteliğine göre 2 ile 4 kuruş arasındadır.

İştîp'te yaşayan zengin sınıf içinde cariyeye sahibi olanlar da bulunmaktadır. Eski İştîp Ayan Vekili Mehmed Ağa, bunlardan biridir. Aslen Berkofçalı olan Mehmed Ağa, İştîp'te yaşamakla birlikte Berkofça'da da hanesi bulunmaktadır. İkinci eşi de Berkofça'da ikamet etmektedir. Mehmed Ağa'nın Berkofça'da bulunan Sırp asıllı cariyesinin bedeli 400 kuruştur (İŞS, 191, s. 30). Hâcegân-ı Divan-ı Hümayûn'dan Feyzi Bey'in İştîp'te satın aldığı cariyenin bedeli de 812,5 kuruştur. Adı geçen kişinin terekesinde yer alan Rum asıllı ve Aişe adlı bir cariyesi daha vardır ki değeri belirtilmemiştir (İŞS, 191, ss. 38-39). Ayrıca İştîp ahalisinden olup Köle Oğlu Hasan olarak bilinen şahsın babasının azat edilmiş bir köle olduğunu düşünebiliriz (İŞS, 191, s. 16).

Hâcegân-ı Divan-ı Hümayûn'dan Feyzi Bey'in terekesinde iki adet kitap da bulunmaktadır: Delâil-i Şerîf ve Rüşdî Gazeliyyatı (İŞS, 191, ss. 38-39). Bu durum, onun kültür sahibi ve okuyan bir insan olduğunu gösterir. Diğer terekelerin hiçbirinde kitap kaydı yoktur.

2. Silah Çeşitleri ve Fiyatları

Tereke kayıtlarında bıçak, kılıç, tabanca ve tüfek gibi çeşitli marka ve çapta silahlar ve bir kısım mühimmat da yer almaktadır. Aşağıdaki tabloda silah çeşitleri, adedi, kıymeti ve sahiplerinin adları gösterilmiştir.

Tablo 1. İştîp Tereke Kayıplarında Bulunan Silah Türleri ve Fiyatları

Sahibinin Adı	Silah Türü ve Mühimmat	Adet	Kıymeti (Kuruş)
İştîp Ayanı Ali Ağa	Kara takım Pîştol ⁷	2 Çift	80
	Kara takım boylu tüfenk	3	90
	Kara kundaklı boylu tüfenk	2	56
	Sim Toska boylu tüfenk	1	250
	Kara takım boylu Macar tûfengi	1	60
	Sim bilezikli dağlı tûfengi	1	120
Ayan Vekili Mehmed Ağa	Sim taban kılıç	1	316
	Som kabzalı yatağan bıçak	1	200
	Dağlı boylu tüfenk	1	110
	İslimye-kârî şeşhane	1	66,5
	Danazka? sîm tepelikli Pîştol	1	435
Hâcegân-ı Divân-ı Hümayundan Feyzi Bey	Sim kaplı Şam-kârî seyf	1	
	Sade taban kılıç	1	
	Sim kaplı hançer	1	
Musa Bey	Breznik-kârî Pîştol	1 Çift	
	Fişenk	10 Deste	
	Kara takım sim bilezikli Pîştol	1 Çift	50
	Venedik Pîştolu	1 Çift	52
Molla Mustafa	Kara takım bıçak	1	6,5
	Şeşhane (şeşhaneli tüfek)	1	6,5
	Filinta	1	6
Hasan Sipahi	Meç kılıç	1	3
	Filinta	1	15,5
	Tek sim tepelikli ve sim bilezikli Pîştol	1	41
Kürd Aziz Bölükbaşı	Lazerina boylu tüfenk	1	150
	Sim bilezikli tanazka? boylu tüfenk	1	371
	Kubur Pîştolları	1 Çift	29
	Sim bıçak	1	220

Yukarıdaki silah çeşitlerine baktığımız zaman çoğunluğunun tüfek olduğunu görürüz. Bununla birlikte Pîştol olarak tabir edilen Pîştovların da halk arasında rağbet gördüğünü söyleyebiliriz. Tabancanın ilkel şekli olan Pîştovlar, Osmanlı ordusunda da kullanılmış, fakat yeni silahların geliştirilmesiyle 1800 yılında envanterden çıkarılmıştır (Pakalın, 1983, s. 779). Kanaatimizce burada Pîştol olarak tabir edilen Pîştovlar, eski ya da yeni bütün tabanca çeşitleri için tür adı olarak kullanılıyordu. Çünkü Pîştov, Lehçe-i Osmanî’de “Frenk işi tabanca” olarak tanımlanmıştır (Ahmed Vefik, 1293, s. 361). Silahlar içinde ateşli silahlar çoğunlukta olsa da kılıç ve yatağan gibi geleneksel silahların da ahalide mevcut olduğu görülüyor.

3. Vergiler ve Mahkeme Harçları

İncelemiş olduğumuz İştîp şeriye sicilinde kaza genelinde tarh edilen pek çok vergi türü bulunmakla beraber bunların büyük bir kısmını avarız vergisi içerisinde değerlendirmek mümkündür. Defterde, Rumeli Valileri ile Köstendil Mutasarrıflarının mutat olarak tahsil ettikleri ayanıye vergisi gibi avarız olarak nitelendirebileceğimiz örfi vergilerin tahsili ile ilgili pek çok kayıt vardır. 1823-1825 yılları Mora isyanının bastırılmaya çalışıldığı yıllar olduğu için bununla alakalı olarak fermanlarla Rumeli

⁷ Sicil kayıtlarında Pîştol veya Biştol şeklinde geçen bu silah, Pîştov olmalı. Muhtemelen Rumeli bölgesinde Pîştol olarak söyleniyordu.

kazalarına pek çok vergi salınmıştır. Bütün bu vergilerin miktarı ve senelik toplamları üzerinde İştîp kazasının 1 yılda ödedikleri vergi matrahı üzerinden bazı değerlendirmeler yapabiliriz.

3.1. Mora Seferi İçin Ahaliden Talep Edilenler

1823-1825 yılları arasında, Mora isyanlarını bastırmak için görevlendirilen askerlerin yaşeleri için ferman ve buyrulduklar ile aynî ve nakdî çeşitli vergiler salınmıştır. Mora isyanı için tertip edilen askerler öncelikle Yenişehir'de toplanmışlardır. Daha sonra buradan Mora'nın çeşitli kesimlerine sevk edilmektedirler. Dolayısıyla askerlerin yaşesi ve diğer sefer hazırlıkları için talep edilen istekler, Yenişehir'e gönderilmektedir (İŞS, 191, ss. 35-36). Defterde bu konudaki ilk istek / vergi (matlûbat) 9 Temmuz 1823 tarihli bir emr-i şerif ile te'kit edilmiştir. Bu emirdeki bilgilere göre Rumeli Vali ve Seraskeri Seyyid Mehmed Paşa ile Mora Seraskeri Yusuf Paşa ve Çirmen Mutasarrıfı Salih Paşa'nın emrindeki askerlerin tayinatları için İştîp kazasından 1238 (1823) yılına mahsuben mübayaa bedeli tertip edilmiştir. Daha önce bu konuda bir ferman çıkmış ve İştîp kadısı taahhüt ilamı göndermesine rağmen henüz bir tahsilât gerçekleşmemiştir. İştîp kazasından istenen ve Mora'daki isyanı bastırmakla görevli askerlerin tayinatları için gerekli olan zahire ve ağnamın miktarı 5.566 kile dakik, 8.134 kile şair ve 1.900 re's ağnamdır. Emirde bu zahire ve ağnamın Evlad-ı Fatihan dâhil bütün Ümmet-i Muhammed'den tahsil edilip Yenişehir ambarlarına gönderilmesi istenmiştir (İŞS, 191, ss. 3-4). Bu istekler, henüz yeni mahsul çıkmadı gibi bir mazeretle Yenişehir ambarlarına gönderilmemiş olacak ki konu ile ilgili Rumeli Valisinin 3 Ağustos 1823 tarihli buyruldu su da İştîp'e ulaşmıştır. Burada kazanın hissesine düşen zehayir ve ağnamın yarısı aynen yarısı da bedelen tahsil edilip nüzul eminine verilerek Yenişehir'e gönderilmesi istenmiştir (İŞS, 191, s. 4). Mora'da asilerle mücadele eden ordunun ihtiyaçları ve ulufeleri için istenen aynî ve nakdî vergiler ile talep edilen diğer isteklerin (matlûbat) yıllara göre listesi aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 2. Mora'daki İsyanı Bastırmakla Görevli Askerler İçin Talep Edilenler

Yıl	Talep Edilen Zehayir, Ağnam ve Bedelleri	Diğer İstekler
Şevval 1238	5.566 kile dakik, 8.134 kile şair ve 1.900 re's ağnam (koyun).	
5 Rebiülevvel 1239	Delil ve tüfenkçilerin ulufeleri için 55.000 kuruş.	
9 Cemaziyelevvel 1239	5.566 kile dakik, 8.134 kile şair ve 2.000 re's ağnamın bedeli olarak 89.064 kuruş.	
6 Muharrem 1240		5.600 kıyye güherçile.
21 Rebiülahir 1240	147,5 kile dakik, 3.332,5 kile şair, 190 re's ağnam; 1238 ve 1239 yıllarından kalma 8.906 kuruş mübayaa bedeliyesi.	
21 Cemaziyelevvel 1240		6 ay süre ile orduda tabya ve sandık yapımı için hizmet edecek 14 nefer baltalı amele.
19 Cemaziyelahir 1240	Asker ulufeleri için asker bedeliyesinden olmak üzere neferin her biri 35'er kuruştan 6 aylık icap eden 42.000 kuruş para.	

Tabloda yer alan ve 11 Ocak 1824 (9 Cemaziyelevvel 1239) tarihli emirde belirtildiği üzere (İŞS, 191, s. 35-36) satın alınacak dakik (un), şair (arpa) ve ağnam (koyun)ın miktarı ve bunların İştîp kazasından tahsil edilecek bedellerinin diğer Rumeli kazalarına göre kıyaslamasını yapabiliriz. Buna göre Rumeli kazaları genelinden tahsil edilecek olan toplam 94.234 kile dakikin bedeli olan 753.872 kuruşun %5,90'ı; 117.425 kile şairin bedeli olan 469.700 kuruşun %6,92'si ile 71.700 re's ağnamın bedeli olan 430.200 kuruşun %2,78'i İştîp kazasından tahsil edilecektir. İştîp kazasının hissesine düşen ağnam bedelinin

zahireye göre düşük olması, kazada hayvancılığın ziraata göre ikinci sırada yer almasından kaynaklanmış olabilir.

31 Ağustos 1824 (6 Muharrem 1240) tarihli emirde ifade edildiğine göre İştîp Ayanlığı, Güherçile Eminliğine bağlı olup “ber-vech-i ocaklık 5.600 vukıyye gayet kâl-i hâlis” güherçilenin İştîp kazasında imal edilerek Azadlı Baruthanesi’ne gönderilmesi emredilmiştir. Selanik ve Üsküp gibi yerlerden de toplanacak güherçile ile 1240 yılında cihat için 10.000 kantar kara barut üretilmesi planlanmaktadır. Güherçilenin nakliyesi ile beraber her kıyyesi 60’ar akçeye mal olmaktadır (İŞS, 191, s. 84). İştîp kazasının Mora asileri üzerine yapılan seferlere sadece vergi, bedel vb. talepleri yerine getirmekle yetinilmediği, ayrıca Mora üzerine giden Rumeli Vali ve Seraskeri maiyetine de asker göndermekle mükellef olduğunu görüyoruz. Evail-i Cemaziyelevvel 1240 tarihli bir ferman suretine göre, İştîp Ayanı Emin Ağazade Ali Bey’in, Karlili ve Mesleng (Mesolóngion)deki Rum asileri üzerine gidecek olan Reşid Paşa maiyetine askerleriyle birlikte katılması emredilmiştir. Hatta adı geçen fermanı Dersaadet’ten Haseki Sadık Bey bizzat getirmiştir (İŞS, 191, s. 89). İştîp’in bu konudaki yükümlülükleri yerine getirdiğini hatta 300 askeri ile birlikte sefere katılan eski İştîp Ayanı Nazırzade Ali Bey’in Bülbülce’deki muharebede şehit düştüğünü yukarıda ifade etmiştik. Hatta Ali Bey’in şehadetinden sonra kaza askerlerinin perişan olmaması ve sultanın emri ile askeri hizmetine devam etmesi için diğer ayanların da tavsiyesi ile İştîp hanedanından olan Mahmud Bey, cephede vekil tayin edilmiştir. Mahmud Bey’in yaptığı masrafları daha sonra İştîp kazasından tahsil edeceği de kendisine ifade edilmiştir (İŞS, 191, s. 31).

Mora asilerine karşı büyük bir mücadele verilirken Rumeli eyaletinde bulunan “zümre-i sipah ve erbab-ı tımar”ın çoğu yerlerinden bile kıvılcımlanmışlardır. Alaybeyleri, birer miktar nefer getirsel de çoğunun sefere katılmadığını Köstendil’e bağlı kazalara gönderilen 7 Eylül 1823 (Gurre-i Muharrem 1239) tarihli buyrulduan anlıyoruz. Buna göre Rumeli Valisinin kazaların kadı, naip, ayan, zabitan, vücut ve iş erlerinden isteği, kazalarında bulunan “zümre-i sipah ve erbab-ı tımar”ın araştırılıp açığa çıkarılması, 1823 yılı mahsullerinin zapt edilip bir mahalde hufzedilmesi ve isimlerinin ve mahsullerinin resimlerinin bir deftere kaydedilip kendisine ulaştırılmasıdır. Eğer 20 güne kadar Yenişehir ordusuna gelmezlerse o vakit ekmek kapıları olan tımarlarının (nân-pâreleri) başkalarına tevcih edileceği de belirtilmiştir (İŞS, 191, s. 5). Bu buyruldu bize İştîp kazasında da Mora seferine katılmayan, ancak tımar sahibi olan sipahilerin bulunduğunu göstermektedir.

Rumeli kazalarından zahire talebi, mubayaa (satın alma) şeklinde de gerçekleşmiştir. İştîp’e gönderilen 16 Haziran 1825 (29 Şevval 1240) tarihli bir emr-i şerifte Rumeli’deki kazalardan 1240 senesi mahsulünden olmak üzere toplam 50.000 kile “a’lâ Arnavud hıntası” (buğday) alınacağı ve bunun 1.500 kilesinin de İştîp kazasından satın alınacağı vurgulanmıştır. Mubayaa Memuru olarak görevlendirilen kişi de Divan-ı Hümayunundan Yusuf Rıza’dır. Adı geçen memurun, eline verilen paradan karşılığını vermek üzere, daha önceden olduğu gibi nakliye ile beraber 40’ar paradan icap eden buğdayı mühürlü ve imzalı defter suretinde belirtildiği şekilde satın alması emredilmiştir. Alınan zahire Sofya ambarlarına götürülecektir (İŞS, 191, ss. 132-133).

3.2. İştîp'e Uğrayan Vali ve Mutasarrıfların Kapı Halkları İçin Talepleri

Yukarıda ifade edilen tertip ve tahsilâtta başka, Mora isyanını bastırmak için görevlendirilen Vidin Valisi /Muhafızı, Tırhala Mutasarrıfı, Yergöğü Muhafızı, Teke Hamid Mutasarrıfı ve Bolu Viranşehir Mutasarrıfı gibi vali ve muhafızların Mora Ordusu'nun merkezi ittihaz edilen Yenişehir'e giderken yol güzergâhında bulunan İştîp kazasına (Kiliseli köyü) uğramışlar ve orada konakladıkları süre boyunca askerleri ve kapı halkı için gerekli olan zahire ve ağnam ile diğer gıda ve ihtiyaç malzemelerini de İştîp kazasından talep etmişlerdir. Bu da Mora isyanı sebebiyle vuku bulan olağan üstü bir durumdur. Rumeli Valisi ve Seraskerleri de yol üzerinde bulunan ve İştîp kazasına bağlı olan Kiliseli köyüne uğradıklarında aynı şekilde tayinat ve diğer levazımatı İştîp kazasından almışlardır. Aşağıdaki tabloda 1823-1825 yılları içinde bu vesile ile İştîp kazasına uğrayan devlet adamları ve askerlerin kapı halkları için talep ettikleri gıda ve ihtiyaç maddelerinin listesi ve miktarı yer almaktadır.

Tablo 3. Vali ve Mutasarrıfların Kapı Halkları İçin İştîp Kazasından Talepleri

Talep Eden Devlet Görevlisi	Tayinat ve Diğer Levazımatın Türü ve Miktarı	Tarih
Rumeli Valisi, Serakeri ve Delvine ile Yanya Mutasarrıfı ve Derbentler Nazırı Reşid Mehmed Paşa	Nân-ı aziz: 2.000 kıyye. Gûşet: 750 kıyye. Arûz?: 750 kıyye. Revgan-ı sâde: 150 kıyye. Şem'-i asel: 10 kıyye. Kahve: 20 kıyye. Şair: 750 kile. Tataran için mekârî: 65 re's. Kumar? bargiri: 50 re's.	2 Ocak 1825 (12 Cemaziyevvel 1240)
Tırhala Mutasarrıfı	Nân-ı aziz: 1500 kıyye. Lahm-ı ganem: 750 kıyye. Revgan-ı sade: 180 kıyye. Pirinç: 750 kıyye. Asel: 50 kıyye. Revgan-ı şem': 50 kıyye. Revgan-ı asel: 10 kıyye. Kahve: 40 kıyye. Şeker: 20 kıyye. Sabun: 5 kıyye. Astar: 2 top. Şair yem: 2000 kıyye. Sebze ve et ve sair levazımat: mikdar-ı kâfi. Giyâh (ot) ve saman: mikdar-ı kâfi. Araba: 15 adet. Mekarî bargiri: 300 re's. Menzil bargiri: 25 re's.	23 Ocak 1825 (3 Cemaziyelahir 1240)
Teke-Hamid Mutasarrıfı	Şair yem: 1300. Kahve: 50 kıyye. Nân-ı aziz: 1000 kıyye. Pirinç: 65 kıyye. Lahm-ı ganem: 250 kıyye. Revgan-ı sade: 50 kıyye. Asel: 10 kıyye. Mum: 1 kıyye. Katran: 40 kıyye. Çıra: 20 kıyye. Mikdar-ı kifaye saman.	16 Şubat 1825 (27 Cemaziyelahir 1240)
Bolu ve Viranşehir Mutasarrıfı	Harc-ı nân-ı aziz: 300 kıyye. Lahm-ı ganem: 200 kıyye. Revgan-ı sade: 50 kıyye. Pirinç: 200 kıyye. Yağ mumu: 25 kıyye. Şem' revganı: 2 kıyye. Asel: ...kıyye. Kahve: 20 kıyye. Şair: 2200 kıyye. Hatab: Mikdar-ı kifaye. Saman: Mikdar-ı kifaye. Meş'ale için çıra: mikdar-ı kifaye.	1 Aralık 1824 (9 Rebiülâhir 1240)

Yukarıdaki bilgilerden Rumeli'ye gelen vali ve mutasarrıfların kapı halkı ve besledikleri askerleri için elzem olan yiyecek ve diğer malzemelerin niteliğini ve temel ihtiyaç maddelerini öğrenmiş oluyoruz. Bu ihtiyaç listesinde en fazla orana sahip olan şüphesiz ki ekmektir (nân-ı aziz). Bununla birlikte sade yağ (revgan-ı sade), koyun eti (lahm-ı ganem), pirinç, bal (asel), şeker ve kahve de temel ihtiyaçlar içerisinde görülmüştür. Atların ve diğer yük ve binek hayvanlarının yiyecekleri olan saman, ot ve arpa (şair) da bu temel ihtiyaçlardandır. Aydınlatma maddesi olarak da mum, yağ mumu, bal mumu (şem-i asel), mum yağı (revgan-ı şem), meşale için çıra gibi maddeler kullanılmaktadır. Bu temel ihtiyaç maddelerinin miktarı, valilerin kapı halklarının büyüklüğüne göre değişmektedir. Temel yiyecek olan ekmeği baz alırsak en fazla ekmek talep edenin Rumeli Valisi ve Seraskeri Reşid Mehmed Paşa olduğu görülür. Doğal olarak onun kapı halkı ve asker sayısının daha fazla olduğu anlaşılmaktadır.

3.3. Ayaniyye, İlâniyye ve İmdâd-ı Hazariyye Vergileri

İştîp şeriye sicilinde kaydı yer alan vergilerden en önemlisi, yeni tayin edilen veya mansıbı ibka edilen vezir rütbesindeki Rumeli Valilerinin (vüzera-yı izâm) mutat olarak eyalet dâhilindeki kazalardan tahsil ettikleri ayaniyye (mâl-ı ayaniyye) vergisidir (İŞS, 191, s. 66, 125). Diğer bir vergi kalemi de Rumeli eyaleti kaymakamlarının her tevcih ve ibkada mutat olarak eyalete bağlı kazalardan tahsil ettikleri ilâniyye (mâl-ı ilaniyye) vergisidir (İŞS, 191, s. 135). Büyük valilerin (vülât-ı izâm) senede iki taksit hâlinde tahsil ettikleri diğer bir vergi de imdâd-ı hazariyye (mâl-ı hazariyye) vergisidir (İŞS, 191, s. 50). Hazariyye, besleyecekleri askerlere sarf etmek üzere 1718 yılından itibaren eyalet valileri ve sancak mutasarrıfları tarafından toplanan bir vergi çeşididir. Bu vergi de avarız türü vergilerden kabul edilir (Tabakoğlu, 2000, s. 222). Rumeli Valisinin de sancakları ve kazalarından mutat olarak senede iki taksit hâlinde talep ettiği bu vergi türü de defterde yer alan vergi çeşitlerindedir (İŞS, 191, s. 140). Ayrıca Üsküp Cizye Defteri'ne tabi olan İştîp kazasından 1241 yılı cizye miktarları da defterde yer almaktadır (İŞS, 191, s. 136).

İncelemiş olduğumuz İştîp şeriye sicilindeki kayıtlara göre Rumeli Valisi, Seraskeri ve Derbentler Nazırı Derviş Mustafa Paşa, 11 Nisan 1824 (11 Şaban 1239) tarihli buyrulduşunda mübaşir olarak gönderdiği mühürdarı Şerif Bey'e ayaniyyenin teslim edilmesini istemektedir. Ayaniyye olarak tanımlanan bu vergi çeşidi, 7 farklı kalemden oluşmaktadır. İştîp kazasının hissesine düşen ayaniyye miktarı 8.950 kuruştur. Buna ilaveten 150 kuruş da sarrafiyye bulunmaktadır. Bu ayaniyyenin içerisindeki vergi kalemleri ayrı ayrı belirtilmiştir. Buna göre toplam ayaniyyenin 7.500 kuruşu Rumeli Valisinin hazinesi için, 750 kuruşu Kethüda Beğ için, 150 kuruşu harc-ı bâb için, 200 kuruşu Kâtib-i Divân için, 300 kuruşu kâimmakamiyye, 150 kuruşu sarrafiyye ve 50 kuruşu da Çavuşlar Kethüdası içindir (İŞS, 191, s. 50-51). Bu meblağ, İştîp kazası tarafından geciktirilmiş olacak ki 4 Temmuz 1824 (7 Zilkade 1239)te te'kiden ikinci bir buyruldu daha gelmiştir. Burada 1.500 kuruş da hizmet-i mübaşiriyyeden bahsedilmektedir. Böylece toplam ayaniyye bedeli 10.600 kuruş olmuştur (İŞS, 191, s. 66). Yeni atanan Rumeli Vali ve Seraskeri Reşid Mehmed Paşa'nın İştîp'ten istediği toplam mâl-ı ayaniyye miktarı da 8.950 kuruştur. Bunun içeriğinde bulunan dilimlerin miktarı önceki ile aynıdır. Fakat burada sarrafiyyeden bahsedilmez. Yani, ayaniyye olarak belirtilen meblağ Hazine-i Hazret-i Veliyyünniami'ye: 7500 kuruş, Kethüda Beğ'e: 750 kuruş, harc-ı bâb: 150 kuruş, Kâtib-i Divan: 200 kuruş, kâimmakamiyye: 300 kuruş ve Çavuşlar Kethüdası'na: 50 kuruş olarak belirlenmiştir (İŞS, 191, s. 95). 30 Haziran 1825 (14 Zilkade 1240) tarihli bir buyruldu da Rumeli Valisi ve Seraskeri Reşid Mehmed Paşa, görevinde ibka edildiği için İştîp kazasından, mutat olan mâl-ı ayaniyyesini talep etmektedir. Miktar diğerleri ile aynıdır. Yani toplam ayaniyye 8.950 kuruştur. Buna ilaveten 240 kuruş sarrafiyye, 1000 kuruş da hizmet-i mübaşiriyye yer almaktadır (İŞS, 191, s. 125). Bu bilgilere göre, 1823-1825 yılları arasında ayaniyye miktarında önemli bir değişikliğin olmadığı anlaşılmaktadır.

| 290 | Yukarıdaki vergilerle ilgili defterde yer alan ilk buyruldu, ilâniyye vergisi için çıkarılmıştır. İlâniyyeler, kazalardaki fakir ve zayıfların korunması, kaza ahalisinin eşkiyadan muhafaza edilmesi ve diğer devlet işlerinin yürütülmesi için öteden beri tevcih ve ibkalarında eyalet kaymakamlarına verilmesi gelenek olan bir vergidir (İŞS, 191, s. 13-59). Rumeli Kaymakamı Rüstem Bey'in 15 Eylül 1823 (9 Muharrem 1239) tarihli buyrulduşunda, Rumeli Valiliği ve Seraskerliğine Seyyid Mehmed Paşa'nın

atandığını, kendisinin de eskiden olduğu gibi kaymakamlık görevinde ibka edildiğini ifade ederek kazalardan kaymakamlar için alınması mutata olan ilâniyye vergisini istemektedir (İŞS, 191, s. 5). Rumeli Valisi Mehmed Emin Paşa göreve geldikten sonra Kaymakam için talep edilen ilâniyye, 50 kuruştur (İŞS, 191, s. 20). Yine Rumeli Kaymakamı El-Hac İbrahim'in 26 Ocak 1825 (6 Cemaziyelahir 1240) tarihli buyruldunda görevinin ibka edildiğini bildirerek mutata olan ilâniyyeyi talep etmektedir. İştîp kazasının ilâniyye bedeli de yine 50 kuruştur (İŞS, 191, s. 95). Rumeli Kaymakamına ait 9 Temmuz 1825 (23 Zilkade 1240) tarihli bir buyruldu da talep edilen ilâniyye 50 kuruştur. ilâniyye miktarı, kazaların büyüklüğüne göre belirlenmiş olmalıdır. Çünkü İştîp kazası 50 kuruş öderken Pirlepe 40 kuruş, Köprülü 60 kuruş ödemektedir (İŞS, 191, s. 135).

İştîp kazasının ödediği diğer bir vergi kalemi de Rumeli Eyaleti Valisine ödedikleri imdâd-ı hazariyye vergisidir. Bu vergiyi de yılda iki taksit hâlinde ödemişlerdir. Rumeli Valisi Mehmed Emin Paşa, 21 Kasım 1823 (17 Rebiülevvel 1239) tarihli buyruldunda imdâd-ı hazariyyesinin 1239 yılı ilk taksitini talep etmektedir. İlk taksit hazariyye bedeli 322 kuruştur (İŞS, 191, s. 20). 5 Nisan 1824 (5 Şaban 1239) tarihinde yazılan ve İştîb Kadısı, Ayanı, Vücûh-ı Ahâli ve İş Erlerine gönderilen buyruldu ile de 1239 yılı hazariyye malının ikinci taksitinin toplanıp Mübaşir olarak gönderilen Seccadecibaşı Mehmed Sadık Ağa'ya teslim edilmesi istenmiştir (İŞS, 191, s. 50). Rumeli Valisi Derviş Mustafa Paşa zamanında İştîp'ten istenen mâl-ı hazariyye vergisinin artırıldığını görüyoruz. 17 Kasım 1824 (25 Rebiülevvel 1240) tarihli buyruldu da belirtildiğine göre 1240 (1824) yılının Muharrem ayı taksiti, yani hazariyyenin birinci taksitinin miktarı 422,5 kuruştur (İŞS, 191, s. 84). Bu miktarın 1241 yılında da değişmediği göze çarpmaktadır. 27 Eylül 1825 (13 Safer 1241) tarihli buyruldu ile Rumeli Valisi Reşid Mehmed Paşa, 1241 (1825) yılı Muharrem ayı hazariyye taksiti (birinci taksit) 422,5 kuruş talep etmiştir (İŞS, 191, s. 140). Bu bilgilerden anlaşılıyor ki Kasım 1823'te ilk taksiti 322 kuruş olan imdâd-ı hazariyye vergisi, Kasım 1824'te 422,5 kuruş olmuştur. Bundan yaklaşık 1 yıl sonrasında da ise herhangi bir artış olmamıştır. Buna göre Kasım 1824'te hazariyye vergisine %33,5 oranında bir zam gelmiştir.

3.4. Mahkeme Personelinin Harçları

Osmanlı hukukunda tereke tahriri ve miras taksimi hususunda farklı yöntemler izlenmiştir. Askerîlerin terekelerinin tahrir ve taksimi için sancak merkezlerine ve büyük kazalara kazaskerler tarafından özel olarak askerî kassamlar görevlendirilmiştir. Sivil halkın terekesine bakan beledî kassamlar ise büyük kazalardaki kadıların yardımcılardır. Kassamlar, bazen yanlarında olan kâtip ve dellâl gibi yardımcılarını vasıtasıyla ölen kişinin terekesini tahminî değerleriyle birlikte defterlere kaydederlerdi. Kassamın bulunmadığı küçük kazalarda ise bu işlemler naip ve yanlarındaki kâtipler eliyle yapılmıştır. Kassamlar, bağlı oldukları kadı veya kazaskerler adına terekeden resm-i kısmet adıyla binde 15 ile binde 25 arasında değişen bir vergi alırlardı. Ayrıca kendi paylarına da kassamiyye adıyla binde 5 oranında bir vergi tahsil ederlerdi ((Barkan, 1966, ss. 2-4; Bozkurt, 2013, s. 197-198; Öztürk, 2001, s. 579-582). Bizim incelediğimiz defterde yer alan tereke kayıtlarında herhangi bir resm-i kısmetten veya kassamiyyeden bahsedilmez. Bunun yerine resm-i âdî gibi bazı harçlardan söz edilir. Kanaatimizce İştîp'te bu işler için özel bir kassam tayin edilmemiş ve naip, kâtipi vasıtasıyla bu işleri yürütmüştür. Çünkü defterdeki bazı tereke kayıtlarında defter-i kassâm, bazılarında da defter-i muhallefât tabiri geçmekle birlikte kassam adından bahsedilmemiş ve kayıtların sonlarında İştîp naibinin ismi yazılmıştır.

Bununla birlikte Nazırzade Ali Ağa, İştîp Ayanı olduğu için “kâffe-i muhalefatını cânib-i mîri-çün bâ-irade-i seniyye zabtına memur” olarak merkezden gönderilen Hâcegân-ı Divan-ı Hümayûn’dan Feyzi Bey de bu işte vazife almıştır (İŞS, 191, s. 38-39, 111, 119).

Şeriye siciline göre, İştîp’teki şer’î mahkeme personeli olan naip, kâtip, muhızır, hademe gibi görevliler için özellikle tereke yazım ve taksiminde muhalefattan ihracen çeşitli adlar altında harçlar alınmıştır. Yüklü bir mal varlığına sahip olan İştîp Ayanı Nazırzade Ali Ağa’nın terekesinin tahriri yapıldıktan sonra aynı terekeden mahkeme personeli ve diğer işlemler için alınan vergi çeşidi ve miktarı ile diğer terekelerden alınan bu tarz harçların listesi aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 4. Mahkeme Personeli İçin Terekelerden Alınan Harçların Türü ve Miktarı

Tarih / Tereke Sahibi / Tereke Miktarı	Tahsil Edilen Harç / Vergi Türü	Harç / Vergi Miktarı (Kuruş)
(25 Haziran 1823) Nazırzade Ali Ağa Toplam Mal Varlığı: 126.813 Kuruş	Ber-mutad resm-i âdî	5.072,5
	Kâtibiyye	200
	Huddâmiyye	150
	İhzariyye (İhzar)	40
	Kethü daiyye	150
	Kaydiyye	100
	Harc-ı senedât ve harc-ı hüccet-i nafaka ve vesâyâ	718,5
(27 Kasım 1823) Lofçalı Musa Toplam Mal Varlığı: 592,5 Kuruş	Deyn-i müsbet Hâkim Süleyman Efendi’nin harc-ı erzâ’iyyesi	1500
	Resm-i âdî	15
	Kâtibiyye	7,5
	Huddâmiyye	
	İhzariyye	
	Dellâliyye	5,5
	Resm-i Emin-i Beytülmâl	50
(31 Ocak 1824) Mehmed Ağa Toplam Mal Varlığı: 6.815,5 Kuruş	Resm-i âdî	206
	Kâtibiyye	35
	Huddâmiyye	20
	İhzariyye	10
	Kaydiyye	5
	Dellâliyye	30
	Resm-i âdî	21
(21 Ağustos 1824) Saraybosnalı Molla Mustafa Toplam Mal Varlığı: 624 Kuruş	Kâtibiyye	5
	Huddâmiyye	5
	İhzariyye	2
	Dellâliyye	12
	Resm-i Emin-i Beytülmâl	50,5 Kuruş 10 Para
	Resm-i âdî	15
	Kâtibiyye	5
(2 Nisan 1825) Hasan Sipahi Toplam Mal Varlığı: 365 Kuruş	Huddâmiyye	5
	İhzariyye	2
	Dellâliyye	9,5
	Ber-mutad-ı kadim resm-i âdî	231
	Kâtibiyye	
	Huddâmiyye	45
	İhzariyye	
(10 Haziran 1825) Kürd Aziz Bölükbaşı Toplam Mal Varlığı: 9.247,5 Kuruş	Dellâliyye	22
	Ba-buyruldu-ı Hazret-i Veliyyünniami Memur Mübaşir	
	Mehmed Ağa’ya hizmet-i mübaşiriyye	1.000
	Harc-ı i’lâm	300

Tereklerin tahriri ve taksimi ile ilgili gerekli işlemleri yapan İştîp Mahkemesinin 1823-1825 yılları arasında aldığı harçlardan olan ve "ber-mutat-ı kadim" kabul edilen resm-i âdînin toplam tereke bedelinin yaklaşık %2,5 ile %4'ü arasında değiştiği görülmektedir. Buradaki değişkenlik toplam tereke miktarı veya tarihle doğru orantılı değil, düzensiz bir seyir takip etmiştir. Çünkü 1823 yılında 126.813 kuruş ile en fazla servete sahip olan İştîp Ayanı Ali Ağa'nın terekesinden %4 oranında resm-i âdî alınırken 1824 yılında 624 kuruş serveti olan Saraybosnalı Molla Mustafa'nın terekesinden %3,36 oranında resm-i âdî alınmıştır. Yine 1825 yılında 365 kuruş ile en az servete sahip olan Hasan Sipahi'nin terekesinden %4,10 oranında resm-i âdî alınırken 1825 yılında 9.247,5 kuruş mal varlığı olan Kürd Aziz Bölükbaşı'nın terekesinden yaklaşık %2,5 oranında âdî resim alınmıştır. Muhtemeldir ki oranların tespitinde mevtanın borç miktarı, varislerin olup olmaması gibi farklı parametreler etkili olmuştur.

3.5. Diğer Ödemeler

İştîp kazasının ödemeleri içerisinde yer alan gider kalemlerinden biri de bedel-i nüzül vergisidir. Köstendil sancağı genelinde 2.363 bedel-i nüzül hanesi bulunmaktadır. Sancağın 1239 yılına ait bedel-i nüzül vergisi, hane başına 600'er akçedir. Vergiyi toplamak için mübaşir olarak merkezden gelen Matbah-ı Âmire Emininin maaşı için de her bedel-i nüzül hanesinden 30'ar akçe ve bedel-i nüzül için alınan her 110 akçeden da 1 esedî kuruş verilmesi emredilmiştir. İştîp kazasında toplam 328 avarız hanesi bulunurken 323,5 de nüzül hanesi bulunmaktadır (İŞS, 191, s. 6). Buna göre Köstendil sancağındaki toplam nüzül hanelerinin %13,69'u İştîp kazasındadır. İştîp kazasının mübaşiriye hizmeti hariç toplam bedel-i nüzül vergisi de 194.100 akçedir.

İştîp kazasındaki ahaliden tahsil edilen diğer bir ödeme de senede iki taksit hâlinde ödenen bedel-i menzildir. Kazada yer alan menzilhane işlerinin idare edilebilmesi için gerekli olan para mutat olarak ahaliden toplanmaktadır. 19 Cemaziyelevvel 1239 (21 Ocak 1824) tarihli kayda göre 1239 yılı menzilhane bedeli'nin toplam 40.000 kuruş olduğu anlaşılıyor. Çünkü 1239 yılında Rûz-ı Kasım'dan Rûz-ı Hızır'a kadar 6 aylık zaman içerisinde menzilhane bedeli olarak 20.000 kuruş belirlenmiştir. Bunun kadı ve mahkeme personeli tarafından tahsil edildiği görülüyor. Çünkü menzilhane bedelinin toplanması için yapılan masraflar da halktan tahsil edilmiştir. Bunun için de harc-ı imza 235 kuruş, kâtibiyye 10 kuruş ve ihzariyye 5 kuruş olarak menzil bedeli ile birlikte tahsil edilmiştir. Bunlarla birlikte toplam 20.250 kuruş, kasaba ve kazada mevcut 1050 çift üzerine tevzi ve taksim olunmuştur. Her çiftte yaklaşık 19,5 kuruş isabet etmiştir (İŞS, 191, s. 24). Osmanlı Devleti devrinde Rûz-ı Hızır'ın başlangıcı 23 Nisan (6 Mayıs) iken Rûz-ı Kasım'ın başlangıcı da 26 Ekim (8 Kasım)dir (Ocak, 1998, s. 313). Dolayısıyla burada bahsedilen 6 aylık zaman dilimi 26 Ekim 1823 ile 23 Nisan 1824 tarihleri arası olmalıdır.

Sonuç

İştîp kazası, 1823-1825 yıllarında Rumeli eyaleti içerisinde yer alan Köstendil sancağına bağlı olup Anadolu'dan göçen Yörüklerin yoğun olarak yaşadığı bir bölgedir. Yörükler daha ziyade kırsalda yaşamaktadır. Kaza merkezi olan kasaba, mahalleleri, camileri, çarşı ve arastası, esnaf ve zanaatkâr dükkânları ile tipik bir Osmanlı – Türk kasabasıdır. Kazada, kadınların vekili konumundaki naipler görev yapmıştır. Ayrıca ayan, yeniçeri serdarı, beytûlmâl emini, Evlâd-ı Fatihân çeribaşısı gibi çeşitli görevliler de bulunmaktadır. Kasabada bulunan tek veya iki katlı evler, genelde kiremit örtülü olup ziraat ve

hayvancılık da önemli bir geçim kaynağıdır. Halkın gündelik hayatta kullandığı mutfak eşyaları ile giyim kuşam ve süs eşyaları hanelerin malî gücüne göre çeşitlilik arz etmektedir. Bunun en iyi göstergesi kürk varlığıdır. Zengin hanelerinde kürk çeşitliliği ve miktarı daha fazladır. Bölgede kürkün hâlâ bir itibar göstergesi olduğu açıktır. Silah çeşitleri de hanelerin maddiyatına göre çeşitlilik arz etmektedir. Tüfek ve piştol çeşitlerinin yanı sıra kılıç, hançer ve yatağan tarzı dönemine göre konvansiyonel olan silahların da hâlâ mevcut olduğu görülmüştür. Zengin hanelerinde silahlar gümüş kaplamadır.

İştîp kazası, stratejik bir konumda olması dolayısıyla Mora isyanının bastırılmaya çalışıldığı yıllarda Yenişehir'e giden orduların uğrağı olmuştur. Böyle bir özelliğinden dolayı İştîp'te konaklayan orduların tayinat ve diğer ihtiyaç maddelerini kaza halkı karşılamak zorunda kalmıştır. Bu da diğer kazalara göre İştîp'in daha fazla yük altına girmesine sebep olmuştur.

Mutat vergilerin dışında, Mora hadisesi sebebiyle diğer Rumeli kazalarında olduğu gibi, İştîp halkı da aynî, nakdî hatta bedenî pek çok talebi karşılamak zorunda kalmıştır. Ayrıca diğer Rumeli kazaları gibi İştîp kazası da ayaniyye, ilâniyye, imdâd-ı hazariyye gibi avarız kapsamına alınabilecek çeşitli vergilere de muhatap olmuştur. Bunun yanında mubayaa bedellerinin tahsilinde de yükümlülüğü olan İştîp kazası, bu bedelle mubayaa edilecek ağnam ve zahireyi de belirlenen resmî fiyatlardan satmak zorunda kalmıştır. Ancak halk, bazı gerekçelerle istenen zahireyi satmayı geciktirmiştir. Bu da takdir edilen fiyatların düşüklüğü sebebiyle olmalıdır.

1823-1825 yıllarında İştîp'in hissesine düşen toplam ayaniyye miktarı 8.950 kuruştur. Bu vergi türü iki yılda herhangi bir zamma maruz kalmamıştır. Fakat ödemesi geciktirilen ayaniyyeye mübaşiriyye ve sarrafıyye adıyla yeni ilâveler yapılmıştır. Rumeli eyaleti kaymakamlarının aldığı ilâniyye de adı geçen yıllarda 50 kuruş olarak tahsil edilmiştir. İmdâd-ı hazariyyenin 1823 yılındaki iki taksit toplamı 644 kuruş iken bu rakam 1824 ve 1825'te %33,5 zamla 844 kuruşa yükselmiştir. Mora isyanını bastırmak için girişilen yeni seferlerin bunda etkisinin olduğu açıktır. Halk bütün bu vergi ve talepleri, affedilir düşüncesi ile sürekli geciktirme yoluna gitmiştir. Bu durum, halkın malî açıdan zor durumda kaldığının bir göstergesidir. İştîp kazası, malî açıdan olduğu kadar askerî açıdan da Mora harbine katkıda bulunmuştur. Hatta yanındaki 300 askeri ile harbe katılan Nazırzade Ali (Uluv) Ağa Bülbülce'de şehit düşmüştür.

İştîp Ayanı Nazırzade Ali Ağa'nın kazanın en zengin kişilerinden olduğu açıktır. Terekesindeki mal ve eşyanın çeşitliliği ve birçok çiftliğinin olması bunun delilidir. Ancak bütün tereke kayıtlarından anlaşıldığına göre halkın büyük çoğunluğu borçludur. Mesela kazanın en zengini Ali Ağa'nın toplam mal varlığının %30,65'i borçlarına gitmiştir. Yine toplam teresinin %6,25'ini çeşitli adlar altında İştîp mahkemesi harç olarak almıştır. Kasabada yer alan esnaf ve zanaatkârların önemli bir kısmının Yahudi ve Hıristiyan olduğu görülmüştür. Kazanın yol üzerinde olması da pek çok tüccarın buraya uğramasına sebep olmuştur. Bu da kasabadaki ticareti olumlu etkilemiştir.

Etik Kurul İzni

Bu makale, etik kurul izni gerektiren bir çalışma grubunda yer almamaktadır.

Kaynakça

- Acar Durukan, A. (2021). *1572 Tarihli Köstendil icmal defterinin transkripsiyonu ve değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Erzurum Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ahmed Vefik (1293). *Lehçe-i Osmanî*. 1. Matbaa-i Âmire.
- Barkan, Ö. (1966). Edirne Askerî Kassamı'na âit tereke defterleri (1545-1659). *Türk Tarih Kurumu Belgeler*, III(5-6), 1-479.
- Bozkurt, F. (2013). Osmanlı dönemi tereke defterleri ve tereke çalışmaları. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 11(22), 193-229.
- Çağlar, İ. M. (2015). 273 numaralı Manisa şer'iyye sicillerindeki tereke kayıtlarına göre Manisa'da sosyal hayat (1836-1837). *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (44), 198-206.
- Evcil (Sarsılmaz), F. N. (2010). *XIX. yüzyıl ortalarında İştib Kazası'nın sosyal ve ekonomik durumu*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Evliya Çelebi (2010). *Seyahatname*, 6/1, (Haz. S. A. Kahraman). Yapı Kredi Yayınları.
- Gedikli, F. (2005). Osmanlı hukuk tarihi kaynağı olarak şer'iyye sicilleri. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 3(5), 187-213.
- Gradeva, R. (2002). Orta Balkanlarda Osmanlı idari sistemi ve taşra idaresi (XV. yüzyıl). *Türkler*, 9, (ss. 1697-1715). Yeni Türkiye Yayınları.
- Halaç, H. H. (2012). 45 numaralı Konya şer'iyye sicil defterindeki menzil satışları ışığında yol ağları ve kat sayısına göre konut tipolojisi (1714-1715). *Turkish Studies*, 7(3), 1437-1448.
- Halaçoğlu, Y. (1995). Evlâd-ı Fâtihân. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 11, (ss. 524-525). Türkiye Diyanet Vakfı Yayını.
- Hoca Sa'deddin Efendi (1279). *Tâcü't-tevârih*. 1. Tabhane-i Âmire.
- İnalçık, H. (1943). Osmanlı tarihi hakkında mühim bir kaynak. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih – Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 1(2), 89-96.
- İnbaşı, M. (2002). Balkanlarda Osmanlı hakimiyeti ve iskân siyaseti. *Türkler*, 9, (ss. 279-301). Yeni Türkiye Yayınları.
- Kiel, M. (2001). İştib. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 23, (ss. 440-442). Türkiye Diyanet Vakfı Yayını.
- Koçu, R. E. (1969). *Türk giyim kuşam ve süslenme sözlüğü*. Sümerbank Kültür Yayınları.
- Municipality of Stip (t.y.). Environment. <http://www.stip.gov.mk/index.php/mk/prirodni-resursi>.
- Ocak, A. Y. (1998). Hidrellez. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 17, (ss. 313-315). Türkiye Diyanet Vakfı Yayını.
- Osmanlı Arşivi, Cevdet Adliye (BOA. C.ADL) 68/4056.

- Osmanlı Arşivi, Cevdet Askeriye (BOA. C.AS.) 514/21480.
- Osmanlı Arşivi, Hatt-ı Hümayûn (BOA. HAT) 839/37804; 1564/4; 838/37769; 1260/48759; 842/37883.
- Osmanlı Arşivi, Nüfus Defterleri (BOA. NFS.d.) 5538; 5642; 5643; 5644; 6826.
- Osmanlı Arşivi, Yabancı Arşivler Makedonya / Defterler, İştîp Şeriye Sicili 021.d. 191 (BOA. YB. 021.d 191).
- Özcan, T. (2005). Muhallefât. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 30, (ss. 406-407). Türkiye Diyanet Vakfı Yayını.
- Öztürk, M. (1999). Osmanlı para politikası. *XIII. Türk Tarih Kongresi, Bildiriler, III(III)*, (ss. 1593-1604). Türk Tarih Kurumu Yayını.
- Öztürk, M. (2002). Osmanlı dönemi fiyat politikası ve fiyatların tahlili. *Türkler*, 10, (ss. 1562-1573). Yeni Türkiye Yayınları.
- Öztürk, S. (2001). Kassâm. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 24, (ss. 579-582). Türkiye Diyanet Vakfı Yayını.
- Pakalın, M. Z. (1983). *Osmanlı tarih deyimleri ve terimleri sözlüğü*. 2. MEB Yayını.
- Ruşid, B. (2016). *Salnamelere göre XIX. asırda İştîp'te sosyo-ekonomik ve idari durum*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sezer, M. (2017). *XVI. yüzyılda Köstendil İlhası*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şemseddin Sami (1306). *Kâmûsu'l- a'lâm*. 2. Mihran Matbaası.
- Şemseddin Sami (1992). *Kâmûs-ı Türkî*. Çağrı Yayınları.
- Tabakoğlu, A. (2000). İmdâdiyye. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 22, (ss. 221-222). Türkiye Diyanet Vakfı Yayını.
- Tekin, Z. (2002). Osmanlı Devleti'nde kürk ticareti. *Türkler*, 10, (ss. 1400-1411). Yeni Türkiye Yayınları.
- Türk Dil Kurumu Sözlükleri (t.y.). Kuşara; haranı. <https://sozluk.gov.tr/>.
- Uğur, Y. (2003). Mahkeme kayıtları (şer'îye sicilleri): literatür değerlendirmesi ve bibliyografya. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 1(1), 305-344.
- Uğur, Y. (2010). Şer'îye sicilleri. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 39, (ss. 8-11). Türkiye Diyanet Vakfı Yayını.
- Uzunçarşılı, İ. H. (2019). *Osmanlı tarihi*. 1. Türk Tarih Kurumu Yayını.
- Yediyıldız, M. A. (2003). XVII. asır Bursa evleri (Bursa şer'îye sicillerine göre). *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12(1), 185-192.

